

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Кафедра бухгалтерського обліку і аудиту

ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

к.е.н., доцент

_____ Ю.Б.Слободяник

«__» _____ 2009 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
за спеціальністю 8.050106 “Облік і аудит”

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Виконав студент 5 курсу, група – МОА-41 _____ Кіхтенко Я.В.

«__» _____ 2009 р.

Керівник дипломної роботи _____ Скорба О.А.

«__» _____ 2009 р.

Суми – 2009

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ.....	
1.1 Сутність дебіторської заборгованості: поняття, класифікація, визнання та оцінка.....	
1.2 Нормативно-правова база з обліку та аудиту дебіторської заборгованості.....	
1.3 Сутність, завдання та методика проведення аналізу та аудиту дебіторської заборгованості.....	
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	
2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	
2.2 Організація документального оформлення руху дебіторської заборгованості.....	
2.3 Особливості аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості.....	
2.4 Особливості проведення аналізу і аудиту розрахунків з дебіторами.....	
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ.....	
3.1 Шляхи удосконалення процесу організації обліку дебіторської заборгованості.....	
3.2 Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.....	
3.3 Удосконалення розрахунків з підзвітними особами шляхом застосування на підприємстві банківських платіжних карток....	
3.4 Шляхи удосконалення системи внутрішнього контролю на підприємстві.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку економіки бухгалтерський облік є особливо важливою функцією ефективного управління наявними ресурсами підприємства та джерелами їх формування з метою покращення результатів його діяльності.

Вдале використання знань з теорії бухгалтерського обліку, контролю, аналізу діяльності суб'єктів господарювання з метою виявлення слабких місць у їх роботі і формування напрямків майбутнього покращення їх роботи є головною метою керівника, бухгалтера, фінансиста, менеджера.

Чітка побудова бухгалтерського обліку підвищує роль його як основного засобу за додержанням режиму економічного і комерційного успіху підприємства.

В умовах приведення вітчизняної економічної системи у відповідність з міжнародними стандартами виникає багато проблем, які потребують швидкого та ефективного вирішення, адже від цього залежить функціонування економіки і комерційного успіху підприємств.

У нашій державі процес формування сприятливих умов для господарських розрахунків стримується недосконалістю законодавчої бази, що проявляється у непристосованості до практичного застосування. Насамперед це стосується того, що вітчизняний виробник, який у відповідності з договором відвантажує продукцію споживачам, але при цьому не має жодних гарантій на своєчасне одержання грошей через невизначений правовий статус боргів. Як наслідок з обороту вилучаються величезні грошові маси, що породжує дефіцит грошей, який паралізує діяльність підприємства. Значним недоліком у законодавстві є те, що воно не стимулює створення резерву сумнівних боргів, адже даний процес вимагає вилучення з обороту значних коштів, що могли б бути задіяні в інших сферах діяльності підприємства, а їх необхідно резервувати, однак при цьому вони не включаються до валових витрат у податковому обліку, що в свою чергу не

впливає на зменшення податку на прибуток. Без створення резерву підприємства стають неадаптованими до кризових явищ, які можуть виникати в економіці, що є досить актуальним у сучасних умовах, адже в Україні спостерігається економічна криза – криза неплатежів, яка проявляється в тому, що підприємства не здійснюють своєчасно платежі одне одному за товари, роботи, послуги. Цей процес супроводжується ростом дебіторської та кредиторської заборгованості між суб'єктами підприємницької діяльності.

У країнах з розвинутою економікою підприємства не залежать від своєчасного перерахунку грошових коштів покупцями. Вони мають змогу безпосередньо перетворювати грошові вимоги на гроші під заставу боргових вимог. А в українській практиці даний механізм управління дебіторською заборгованістю не налагоджено і доки це не буде зроблено, проблема неплатежів не буде вирішена.

Актуальність теми дослідження визначається важливістю удосконалення організації розрахунків, у розв'язанні глобальних економічних проблем України, і необхідністю трансформації бухгалтерського обліку та аудиту розрахунків відповідно до економічних відносин ринкового спрямування.

Саме ефективна організація розрахунків повинна активно сприяти зміцненню договірної дисципліни; підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями; прискоренню обороту коштів; ефективному використанню тимчасово вільних коштів.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів організації обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості та розробка можливих пропозицій стосовно удосконалення.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні завдання:

- ознайомитись з теоретичними основами обліку дебіторської заборгованості;

- з'ясувати сутність дебіторської заборгованості;
- ознайомитись з особливостями нормативно-правового регулювання обліку і аудиту дебіторської заборгованості;
- розглянути сутність, завдання та методику проведення аналізу та аудиту дебіторської заборгованості;
- визначити фінансовий стан досліджуваного підприємства;
- практично дослідити стан організації обліку дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві;
- ознайомитись з організацією аудиту і аналізу розрахунків з дебіторами на підприємстві;
- запропонувати шляхи удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості, системи внутрішнього контролю підприємства.

Об'єктом дослідження виступає організація обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.

Предметом дослідження є облік, аналіз і аудит довгострокової і поточної дебіторської заборгованості на ЗАТ «Суми-Лада».

У дипломній роботі для вирішення вищенаведених завдань було застосовано метод теоретико-емпіричного дослідження, який включає в себе аналіз і синтез, історико-логічну аргументацію, порівняння й узагальнення, а також діалектичний та монографічний методи.

Інформаційна база дипломної роботи представлена законодавчими, нормативними актами, інструкціями, збірниками наукових праць, підручниками, енциклопедіями, стандартами бухгалтерського обліку, інформацією друкованих та електронних періодичних видань, а також бухгалтерські документи ЗАТ «Суми-Лада» відносно організації обліку дебіторської заборгованості.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1 Сутність дебіторської заборгованості: поняття, класифікація, визнання та оцінка

На даний момент досить важливе значення на підприємстві мають розрахункові операції, адже вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову і навпаки. У загальній сумі дебіторської заборгованості найбільшу питому вагу мають розрахунки з покупцями і замовниками, адже їх частка складає 80-90 %.

Сьогодні найскладнішим питанням є управління дебіторською заборгованістю підприємства, що пов'язано з проблемою неплатежів, особливо в умовах світової фінансової кризи. Підприємства в таких умовах намагаються здійснювати контроль за наявними дебіторськими заборгованостями, забуваючи про власні борги перед контрагентами. На нашу думку, це зумовлено майновою відповідальністю за договорами з контрагентами або взагалі відсутністю таких договорів, або існування їх в усній формі. Саме ці обставини дають змогу підприємствам ухилятися від розрахунків з контрагентами. Отже, саме в таких умовах зростає необхідність управління дебіторською заборгованістю.

Перед внутрішнім управлінням дебіторською заборгованістю на підприємстві постають наступні завдання:

- дослідження економічної сутності дебіторської заборгованості та її виникнення на підприємстві;
- доповнення її класифікації;
- обґрунтування критеріїв визнання;
- удосконалення нинішньої методики обліку заборгованості;
- удосконалення обліку простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості;

- здійснення аналізу і внутрішнього контролю дебіторської заборгованості.

Постановка даних завдань зумовлює необхідність з'ясування сутності дебіторської заборгованості.

Слід зазначити, що значних змін у трактуванні поняття «дебіторська заборгованість» протягом тривалого часу не відбулося.

Сучасне трактування поняття «дебіторська заборгованість» з'явилося ще у 8 ст. н.е. Е.Дегранж, Дж.Дзаппи зробили значний внесок, адже вони почали розглядати дебіторську заборгованість як один з показників, що характеризує фінансовий стан підприємства – показник його фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед іншими підприємствами.

С.І.Корецький дає відмінне від попереднього визначення дебіторської заборгованості: «взаємовідносини двох осіб, що укладають угоду, можна подати двома латинськими термінами: «дебет» (винен) і кредит (вірить комусь). Так, у разі, коли особа, яка позичає комусь кошти, вірить – це кредит, і тоді вона іменується кредитором, особа, яка одержує позику, стає винною – це дебет, і тоді вона іменується дебітором» [3].

За часом визначення понять «дебітор» і «дебіторська заборгованість» суттєвих змін не зазнали, але з розвитком бухгалтерського обліку і фінансів ці поняття удосконалювалися. Так уже в 1904 році А.З.Попов дебіторську заборгованість називає «боргом на користь підприємства» і визначає як «ту чи іншу частину господарських засобів підприємства, що вибула зі складу даного підприємства і перебуває у фактичному розпорядженні інших підприємств, виконуючи там роль капіталу» [28].

Проведений нами аналіз визначень сутності поняття «дебіторська заборгованість» у спеціальній економічній літературі свідчить про відсутність єдиного його визначення різними авторами. Різні підходи можна згрупувати у шість груп, які описано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Підходи науковців до визначення сутності дебіторської заборгованості

№ з/п	Група авторів	Сутність підходу до визначення поняття
1	А.Ф.Вещунова, А.Ю.Редько та автори розробники П(С)БО 10	До дебіторської заборгованості відносять лише грошові кошти до оплати
2	Л.Е. Алексеева, О.М.Бандурка, І.О.Бланк, Е.П.Козлова, М.Я.Коробов, А.М.Черній	Визначають дебіторську заборгованість як борги
3	Г.Г.Кирейцев, І.Бернар	Розуміють дебіторську заборгованість як вимоги щодо оплати, тобто боргові вимоги є еквівалентом боргу тієї особи, на яку покладається виконання обов'язку. Як і борги боргові вимоги розглядаються з точки зору терміну їхнього виконання
4	М.В.Кружельний, В.Г.Лінник	Під дебіторською заборгованістю розуміють права на повернення боргу
5	Н.В.Дембінський, І.А.Єфремов, Ю.С.Ігумнов	Визначають дебіторську заборгованість як кошти у розрахунках.
6	В.Ф.Палій, В.В.Палій	Визначають дебіторську заборгованість як вкладення в обігові кошти
7	Ф.Ф.Бутинець, С.Л.Берега, О.М.Петрук, С.М.Гольцова	Під дебіторською заборгованістю розуміють суму заборгованості дебіторів на певну дату

На нашу думку, визначення поняття дебіторської заборгованості першою групою авторів є неповним, адже дебіторська заборгованість може бути представлена не лише у формі грошових коштів, а й інших активів, також не вказано наявність фактору часу, який в результаті впливатиме на класифікацію дебіторської заборгованості.

Автори другої групи, ми вважаємо, при визначенні даного поняття спирались на походження даного слова, адже поняття дебітор походить від слова «дебет», що в перекладі означає борг. В економічних словниках А.Б.Борисов, О.І.Лаврушин, І.Бернар характеризують борг як грошову суму, що взята в позику на строк на певних умовах і підлягає поверненню [9]. Автори економічної енциклопедії під редакцією С.М.Мочерного визначають боржника як особу, що зобов'язана повернути борг. Отже, з економічної точки зору поняття «борг» тотожне поняттю «кредит». На нашу думку, це неправомірно, так само, як не можна вважати заборгованістю лише грошові

суми, що підлягають сплаті. Поняття «борг» вужче від поняття «зобов'язання». В юридичній літературі поняття «зобов'язання» передбачає: у силу зобов'язання одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботи, надати послуги, сплатити гроші), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Отже, зміст зобов'язання становлять правила, вимоги кредитора і обов'язки боржника.

Третя група авторів стверджує, що боргові вимоги є еквівалентом боргу тієї особи, на яку покладається виконання обов'язку. Як і борги, боргові вимоги розглядаються виходячи з точки зору терміну їхнього виконання. Боргова вимога – це право кредитора вимагати від виконання зобов'язань у грошовому або натуральному виразі. На нашу думку, професор Я.В.Соколов найвлучніше розмежував поняття вимоги і зобов'язання: якщо ми розглядаємо факт із точки зору кредитора, він інтерпретується як вимога, якщо з точки зору боржника – як зобов'язання [68].

Ми вважаємо, що визначення надане четвертою групою авторів є неповним, адже поняття заборгованості розглядається лише з одного боку кредитора, а наявність іншої сторони, яка має свої зобов'язання упушена, також авторами упушена наявність часового фактора.

Визначення п'ятою і шостою групами авторів дебіторської заборгованості як вкладення грошових коштів в оборотні активи або як кошти у розрахунках не розкривають повністю сутності поняття, і до того ж дебіторська заборгованість за П(С)БО 10 відносяться не лише оборотні активи, а й необоротні.

Визначення представлене сьомою групою авторів, на нашу думку, є найбільш влучним, адже воно враховує такий фактор як строк погашення, однак дане визначення можна було б доповнити розтлумаченням поняття заборгованості, яке надане другою групою авторів.

Таким чином, дебіторська заборгованість – це сума боргів юридичних та фізичних осіб підприємству. Дебіторська заборгованість є наслідком

господарських операцій, що мали місце в минулому, але підлягають погашенню в майбутньому, оскільки угода між боржником та кредитором залишається незавершеною. Ми вважаємо, що більш зрозумілим було б наступне визначення дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість – це зобов'язання боржника по передачі майна, виконанню робіт, наданню послуг, сплаті грошових коштів на визначену дату. Наведене визначення відображає реальний стан дебіторської заборгованості, враховує основний критерій класифікації – строк погашення.

У системі МСФЗ, на відміну від П(С)БО визнання, класифікація та оцінка дебіторської заборгованості прямо не визначені. У міжнародних стандартах представлені лише загальні рекомендації по розкриттю відповідної інформації у фінансових звітах.

Що стосується визнання дебіторської заборгованості в Україні, то згідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» існує дві необхідні умови:

- якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод;
- може бути достовірно визначена її сума одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг [43].

Порядок визнання дебіторської заборгованості за кордоном більш ускладнений, що пов'язано із застосуванням гнучкої системи численних знижок. Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи:

- торгові знижки – це відсоткові знижки від базової ціни;
- знижки за оплату в строк – це знижки залежно від строку оплати.

Саме останній вид знижок створює проблему визнання дебіторської заборгованості. У зарубіжній практиці (переважно ЗПБО США) існують два методи відображення таких знижок в бухгалтерському обліку:

1. Валовий метод, який найбільш широко використовується на практиці. Суть його полягає в наступному: сума продаж та дебіторська заборгованість записуються на загальну (валову), без знижки, суму виставленого рахунку. Знижки відображаються лише тоді, коли

здійснюється оплата, протягом періоду дії знижки. Для їх запису існує контрахунок до рахунку продаж, який в кінці року відображається в звіті про прибутки та збитки як коригуюча стаття (вираховується) до загальної величини виручки від продаж. Іншою коригувальною статтею є рахунок «Повернення товарів та знижки», який також має дебетове сальдо та відображає інформацію про суму повернених товарів або інших наданих знижок.

2. Чистий метод. При використанні цього методу знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф», який він повинен сплатити за придбання товару в кредит, а не за готівковий розрахунок, пізніше періоду дії знижки [35].

Управління дебіторською заборгованістю, крім з'ясування сутності потребує також здійснення її класифікації. Серед науковців щодо цього немає єдиного погляду.

На нашу думку, від правильності класифікації дебіторської заборгованості, а також логічності обраних класифікаційних ознак залежатиме не лише порядок її обліку, а й ефективність управління нею. Проблеми, пов'язані з класифікацією дебіторської заборгованості розглядали Т.А.Бутинець, Н.М.Малюга та інші науковці. Проте дані намагання жорстко критикуються тими, хто вважає, що більш детальна класифікація зможе призвести до того, що кількість статей в балансі збільшиться і це призведе до того, що звітна форма стане громіздкою і незрозумілою.

При наявності різних класифікаційних ознак дебіторської заборгованості класифікація її здійснюється за однією певною ознакою відповідно до єдиного Плану рахунків. Це зумовлено чинним порядком обліку, що має місце в Україні, де дії бухгалтера жорстко регламентовані, на відміну від країн з ринковою економікою, де рішення про порядок розміщення різних видів дебіторської заборгованості в балансі та ступінь деталізації цих статей приймає фірма, а тому у кожній з них склад та структура дебіторської заборгованості в балансі можуть бути різними.

При складанні фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- зв'язок з нормальним операційним циклом;
- термін погашення;
- об'єкти щодо яких виникли боргові зобов'язання;
- своєчасність сплати боржником дебіторської заборгованості.

Запропонована П(С)БО 10 класифікація дебіторської заборгованості містить об'єктивний її склад. На нашу думку, досить важливою є класифікація дебіторської заборгованості за контрагентами. Для аналізу недостатньо виділених планом рахунків бухгалтерського обліку тільки заборгованості вітчизняних та іноземних постачальників. Для правильної оцінки фінансового стану підприємства необхідно здійснювати аналітичний облік дебіторської заборгованості, що стало можливим при запровадженні комп'ютеризованого обліку. Саме це і дасть змогу правильно оцінити фінансовий стан і стати базою для ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Класифікація дебіторської заборгованості в залежності від зв'язку з нормальним операційним циклом та строком погашення дебіторська заборгованість в Україні є обов'язковою. Натомість у країнах з ринковою економікою фірма самостійно приймає рішення про необхідність диференційованого відображення у звітності довгострокової та поточної заборгованості. У країнах англо-американської системи обліку дебіторська заборгованість класифікується за наступними групами:

- рахунки до отримання – вид дебіторської заборгованості, який виникає при продажу товарів по «відкритому рахунку», без письмового зобов'язання оплатити рахунок, тобто така заборгованість, яка існує в результаті надання короткострокового кредиту продавцем покупцю. За нормальних умов кошти на рахунок повинні бути зараховані протягом 30-60 днів;
- векселі до отримання;

- дебіторська заборгованість непов'язана з реалізацією [35].

Думка фахівців щодо поділу дебіторської заборгованості на довгострокову та поточну не є однозначним. З точки зору одних вчених даний поділ є важливим інструментом фінансового аналізу, з точки зору інших – класифікація дебіторської заборгованості, як і будь-яка інша класифікація є умовною, а отже, не є необхідною. На нашу думку, класифікація дебіторської заборгованості на довгострокову та поточну є досить важливою для отримання обґрунтованих висновків у результаті проведеного фінансового аналізу, а відповідно для розробки пропозицій.

На нашу думку, доцільно поділяти дебіторську заборгованість в балансі на довгострокову та короткострокову в залежності від терміну погашення:

- довгострокова дебіторська заборгованість: довгострокова заборгованість за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова дебіторська заборгованість;
- короткострокова дебіторська заборгованість: короткострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; короткострокові векселі одержані; інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Така класифікація статей дебіторської заборгованості в балансі враховує рівень ліквідності статей, корисніша для користувачів фінансової звітності щодо оцінки фінансового стану підприємства, надає найбільш повну інформацію про рівень дебіторської заборгованості й можливість перетворення фінансових зобов'язань у грошові кошти.

При визначенні сумнівності заборгованості для обліку важливим є поділ в залежності від забезпеченості на: забезпечену і незабезпечену.

Умовно всю дебіторську заборгованість М.Д.Білик пропонує поділити на два види: допустиму і невиправдну, що набуває великого значення в управлінні. Допустима дебіторська заборгованість не є наслідком недоліків у господарській діяльності підприємства і виникає в результаті застосування форм розрахунків за товари, роботи, послуги. Невиправдна дебіторська

заборгованість виникає внаслідок недоліків у діяльності підприємства, наприклад, при виявленні недостач, розкрадань ТМЦ, грошових коштів. Поділ дебіторської заборгованості, на думку даного автора, дозволить простежити порушення фінансово-розрахункової дисципліни і виявити неякісну роботу контрагента, незадовільну роботу його бухгалтерії, неякісну роботу підприємства-постачальника.

Результат систематизації вище викладеного матеріалу стосовно класифікації дебіторської заборгованості наведено в додатку А.

Така класифікація дебіторської заборгованості розкриває природу різних її видів і дасть змогу провести більш деталізовано її аналіз.

У вітчизняній практиці оцінка дебіторської заборгованості прямо пов'язана з її класифікацією.

Достовірна оцінка дебіторської заборгованості має суттєвий вплив на правильне відображення інформації в облікових регістрах і звітності. Важливу роль при цьому відіграє принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку таких методів оцінки дебіторської заборгованості, які будуть запобігати завищенню оцінки активів [12].

У П(С)БО 10 визначено методи оцінки дебіторської заборгованості при зарахуванні її на баланс, на дату складання звітності та при списанні з балансу як безнадійної.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду дебіторської заборгованості та умов її погашення. Теперішня вартість – це грошова вартість майбутніх доходів на теперішній час. Розрахунок теперішньої вартості здійснюється за допомогою дисконтування, тобто довгострокова дебіторська заборгованість оцінюється за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, які очікуються для погашення цієї заборгованості.

Заборгованість за фінансовою орендою відображається в балансі орендодавця в сумі чистих інвестицій в оренду.

Дебіторська заборгованість як складова елементу фінансової звітності має визнаватися і відображатися у звітності в сумі, яка визначається з урахуванням оцінки дебіторської заборгованості в поточному обліку. Порядок оцінки поточної дебіторської заборгованості наведено на рис.1.1.

Рисунок 1.1 – Оцінка поточної дебіторської заборгованості [14]

Експортні операції відображаються в обліку у гривнях та у валюті контракту, при цьому при відвантаженні на експорт використовується курс НБУ на дату здійснення операції. Такою датою є або дата оформлення вантажної митної декларації, або дата підписання з нерезидентом акту виконання робіт, надання послуг.

При здійсненні експортних операцій (крім бартерних) слід враховувати норми П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Дебетове сальдо рахунку 362 «розрахунки з іноземними покупцями» у випадку продажу за гроші при відображенні в балансі є монетарною статтею. У цьому випадку сальдо рахунку 362 перераховується за діючим курсом НБУ на кожну дату балансу

та на дату здійснення операції. При цьому утворюються курсові різниці, які включаються до складу доходів або витрат звітного періоду.

У зарубіжній системі обліку дебіторська заборгованість по рахунках оцінюється та відображається за чистою вартістю реалізації, тобто у сумі грошей, які реально можна отримати в результаті її погашення [35].

Для визначення чистої вартості реалізації необхідно оцінити чисту суму коштів, яку очікується отримати в результаті погашення дебіторської заборгованості по рахункам.

Як правило чиста вартість реалізації відрізняється від юридично належної величини до сплати. В США, наприклад, вона обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості за вирахуванням знижки та безнадійної дебіторської заборгованості. У зв'язку з принципом обачності проводяться два типи корегування:

- оцінюється та обліковується безнадійна дебіторська заборгованість;
- оцінюються можливі повернення товарів та враховуються раніше надані знижки.

Отже, лише чітко усвідомивши сутність дебіторської заборгованості, порядок її виникнення, доповнивши критерії її класифікації можна буде більш правильно та ефективно нею управляти. Для цього необхідно здійснювати синтез інформації запропонованої в вітчизняній та зарубіжній літературі, адже певні відмінності наявні і відсікаючи недоліки та виділяючи переваги можна буде досягти максимально позитивного результату. А саме досліджуючи теоретичні підходи авторів до визначення «дебіторської заборгованості», ми дійшли висновку, що максимально точно сутність дебіторської заборгованості вони не відбивають, тому систематизувавши визначення запропоновані Борисовим, Лаврушиним, Бернарром, Бутинцем, Гольцовою, ми дали власне визначення: дебіторська заборгованість – це зобов'язання боржника по передачі майна, виконанню робіт, наданню послуг, сплаті грошових коштів на визначену дату. Наведене визначення

відображає реальний стан дебіторської заборгованості, враховує основний критерій класифікації – строк погашення.

1.2 Нормативно-правова база з обліку та аудиту дебіторської заборгованості

При плануванні та здійсненні облікових та аудиторських процедур, оцінці отриманих матеріалів і представленні результатів перевірки бухгалтер та аудитор повинні враховувати, що невиконання підприємством вимог законодавчих та нормативно - правових актів України може стати причиною перекручення фінансової звітності підприємства й істотно вплинути на фінансові результати діяльності підприємства.

Виявлення випадків невиконання підприємством вимог законодавчих та нормативно-правових актів України не є метою і обов'язком аудитора.

Встановлення факторів невиконання вимог нормативних актів, незалежно від їх значення, вимагає поставлення і обговорення питань про чесність керівництва і робочого персоналу підприємства, а також вплив такого невиконання на інші напрямки аудиту.

В економічній літературі автори пропонують розглядати п'ять рівнів організації бухгалтерського обліку. Саме тому перелік нормативних актів, що регулюють облік та аудит дебіторської заборгованості, ми відображаємо з урахуванням цих рівнів як наведено в таблиці 1.2.

Що стосується першого рівня регламентації, то дані нормативні документи мають досить вагоме значення адже їм надається першочергова перевага при розгляді спірних питань, бо вони домінують над іншими нормативними документами.

Таблиця 1.2 Нормативні документи, що регулюють облік та аудит дебіторської заборгованості

Рівень регламентації	Назва нормативного документа
Перший рівень	Цивільний кодекс України
	ЗУ «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»
	ЗУ «Про аудиторську діяльність»
	ЗУ «Про державну контрольно-ревізійну службу»
	ЗУ «Про податок на додану вартість»
	ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств»
	ЗУ «Про захист прав споживачів»
	ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»
Другий рівень	Постанова КМУ «Про норми відшкодування витрат на відрядження у межах України та за кордон»
	Постанова КМУ «Про результати суцільної інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення»
	Наказ ДПА «Про затвердження форми посвідчення про відрядження»
	Наказ Держкомстату «Про затвердження форми державної статистичної звітності « 1-Б термінова (місячна) «Звіт про фінансові результати і дебіторську, кредиторську заборгованість»
Третій рівень	П(С)БО 2 «Баланс»
	П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати»
	П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів»
	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
Четвертий рівень	Інструкція про службові відрядження у межах України та за кордон
	Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій
	Методичні рекомендації щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці акціонерних товариств та підприємств-емітентів
П'ятий рівень	Наказ про облікову політику підприємства

При регулюванні відносин, що складаються в процесі взаємодії підприємства з його клієнтами основна роль відводиться Цивільному кодексу України від 16.01.03 р.

У Цивільному кодексі України міститься спеціальна глава, присвячена загальним положенням про надання послуг, в якій закріплено положення щодо договорів такого типу. Сторонами за договором про надання послуг є виконавець та замовник. Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу.

Виконавець повинен надати послугу особисто. Виконавець має право залучати до договору іншу особу тільки тоді, коли це передбачено договором. Особливістю договору є те, що виконавець відшкодовує збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг.

Також питання регулювання відносин між покупцями та замовниками висвітлено в ЗУ «Про захист прав споживачів». Він регулює відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, встановлює права споживачів і визначає механізм реалізації державного захисту їх прав. У цьому законі наводяться визначення таких термінів:

- споживач – громадянин, який набуває, замовляє, використовує або хоче набути, або замовити товари (роботи, послуги) для власних потреб;
- виконавець – підприємство, установа, організація або підприємець, що реалізують товари згідно договору купівлі-продажу;
- договір – усна або письмова домовленість між споживачем та продавцем про якість, термін, ціну і інші умови, за якими здійснюється купівля-продаж, роботи або послуги;
- термін дії – термін, встановлений виробником товару, під час якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару при дотриманні певних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів [57].

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Він визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. У даному законі також визначене таке поняття як «зобов'язання». Відповідно до даного закону підприємство самостійно визначає облікову політику, де відображає основні засади ведення обліку відповідних об'єктів [51]. На відміну від даного закону в ЗУ

«Про податок на додану вартість» визначено таке поняття як «податкове зобов'язання» - загальна сума податку, одержана (нарахована) платником податку в звітному (податковому) періоді, що визначена згідно з цим законом [60].

Досить складним питанням в обліку дебіторської заборгованості займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, що є досить актуальним в сучасних умовах. Даному питанню приділена стаття 12 ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств», яка надає визначення безнадійної дебіторської заборгованості, вказує особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами.

Також дане питання розглядається в ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». В даному законі передбачено, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство [59].

Питання контролю як державного, так і незалежного дебіторської заборгованості регламентується двома законами:

1. ЗУ «Про аудиторську діяльність» визначає основні принципи здійснення аудиторської діяльності в Україні та напрямків створення системи незалежного фінансового контролю з метою захисту інтересів власників. Положення даного закону діють на території України та розповсюджуються на всі господарюючі суб'єкти незалежно від форми власності та виду діяльності [50].
2. ЗУ «Про державну контрольно-ревізійну службу» визначає порядок здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів [52].

Акти другого рівня регламентації регулюють питання відрядження, відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, про форму статистичної звітності з дебіторської заборгованості. А саме В Постанові КМУ «Норми відшкодування витрат на відрядження у межах України та за кордон» зазначений порядок фінансування відрядження, норми відшкодування витрат, порядок забезпечення коштами працівників, термін відрядження [58].

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція № 291 про його застосування встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств. Згідно до Інструкції № 291 для обліку дебіторської заборгованості призначені рахунки 1, 3 класів.

У Наказі Держкомстату передбачено, що Форму № 1-Б складають усі підприємства та організації незалежно від підпорядкування та форми власності, які перебувають на господарському розрахунку і є юридичними особами, крім бюджетних установ.

Заповнення форми проводиться на підставі первинних документів, реєстрів синтетичного та аналітичного обліку, фінансової звітності та положень (стандартів) бухгалтерського обліку в тисячах гривень (без десяткового знака).

Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10. Згідно до нього безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності.

Дебітори - юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість - сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Довгострокова дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Сумнівний борг - поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником [43].

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Тобто в стандарті висвітлена інформація про порядок визнання, оцінки, класифікації дебіторської заборгованості, наведено визначення безнадійної дебіторської заборгованості, запропоновані альтернативні варіанти розрахунку резерву сумнівних боргів.

На відміну від українських стандартів в міжнародній практиці не передбачено єдиного МСФЗ, який би регулював облік дебіторської заборгованості. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Однак жоден з цих стандартів не дає визначення дебіторської заборгованості. В МСФЗ 32 вказано, що дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом (це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства. У

МСФЗ 39 вказано порядок визнання, оцінки, наведено класифікацію дебіторської заборгованості, порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості. А розкриття інформації у примітках до річної фінансової звітності наведено в МСФЗ 1 [35].

Також питання дебіторської заборгованості висвітлено в 2, 3, 4, 15, 16 стандартах.

П(С)БО 15 висвітлює умови визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; доходу від надання послуг. Вказано, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства.

Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в П(С)БО 16. В даному стандарті вказано, що до інших операційних витрат включається сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів, витрати на відрядження.

У П(С)БО 2, 3 відображено засади відображення інформації про дохід від реалізації в звіті про фінансовий результат, про дебіторську заборгованість на початок та кінець періоду в балансі [42,46].

Досить важливого значення в обліку та аудиті дебіторської заборгованості набуває Наказ про облікову політику підприємства, адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо її обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці вказано, який з альтернативних варіантів запропонованих П(С)БО було обрано і має бути застосовано на практиці.

Отже, облік розрахунків з дебіторами регламентується П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову та поточну. П(С)БО 10 визначає методи оцінки дебіторської заборгованості при зарахуванні її на баланс, на дату складання звітності та при списанні з балансу як безнадійної. В свою

чергу здійснюючи облік чи то аудит дебіторської заборгованості необхідно також користуватися такими стандартами як П(С)БО 1, 2, 3, 4, 15, 16. Питання безнадійної дебіторської заборгованості регулюється ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств», ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». А здійснення контролю за дебіторською заборгованістю здійснюється на підставі ЗУ «Про аудиторську діяльність», ЗУ «Про державну контрольно-ревізійну службу». Також не останнє значення в обліку та аудиті дебіторської заборгованості посідає Наказ про облікову політику підприємства, який надає більш деталізовану інформацію щодо обліку дебіторської заборгованості на конкретному підприємстві.

Саме дані нормативні акти забезпечують підготовку повної, правдивої та неупередженої обліково-економічної інформації для зацікавлених користувачів: інвесторів, працівників підприємств, кредиторів, контрагентів, держави і громадськості, - стосовно дебіторської заборгованості. Тому система нормативного регулювання бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості повинна бути адекватною розвитку економічних відносин в країні і забезпечувати достовірною фінансовою інформацією різні групи користувачів.

1.3 Сутність, завдання, методика проведення аудиту та аналізу дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість значно впливає на фінансовий стан підприємства, особливо в нинішній час, коли гостро постає проблема неплатежів за отриманні товари, роботи, послуги. Тому аудит дебіторської заборгованості є просто необхідним, перш за все, для забезпечення гарантій користувачів фінансової звітності, щодо достовірності і законності інформації про неї.

На підприємстві крім дебіторської заборгованості за розрахунками за товари, роботи, послуги, виникає інша дебіторська заборгованість, перелічимо випадки, коли дана заборгованість виникає. У ряді випадків підприємства під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також при оплаті продукції і робіт, прийнятих від замовників за частковою готовністю, можуть видавати аванс. Авансом є грошова сума або інша майнова цінність, яка передається в рахунок виконання договірною зобов'язання. Це повний або частковий платіж.

При отриманні підприємством дивідендів, роялті, відсотків та інших доходів від вкладень (інвестицій) в інші підприємства у підприємства виникають розрахунки за нарахованими доходами.

Дуже часто підприємства ведуть розрахунки за претензіями. Вони виникають у процесі придбання товарно-матеріальних цінностей і взаємодії з контрагентами, коли підприємство може виявити порушення договірних умов (невідповідність цін, арифметичні помилки в розрахункових документах, недостача понад норму природного убутку, інші порушення умов договору про асортимент, упаковку тощо, виявлені при отриманні цінностей, що надійшли, невідповідність якості таких цінностей стандартам, технічним умовам тощо). У цих випадках сторони змушені вдаватися до примусового виконання умов договорів стороною, яка їх не виконала.

Підприємства ведуть також розрахунки зі своїми працівниками, які виникають в разі відшкодування матеріальних збитків, завданих ними в результаті недостач, розкрадань грошових і товарно-матеріальних цінностей, виявлених втрат від псування майна та матеріалів, допущеного браку, а також інших видів шкоди.

Останньою складовою іншої дебіторської заборгованості є розрахунки з іншими дебіторами. Як бачимо, інша дебіторська заборгованість має достатньо велику кількість складових елементів і також чинить суттєвий вплив на фінансовий стан підприємства, тому при проведенні аудиту дебіторської заборгованості повинні бути перевірені всі її складові.

Взагалі основне призначення аудиту дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб допомогти підприємству сформулювати рекомендації і визначити заходи по ліквідації заборгованості, не лише як засобів покращення розрахункових операцій, але і фінансового стану підприємства.

Аудит повинен бути організований так, щоб адекватно відображати всі аспекти діяльності суб'єкта, що перевіряється, настільки наскільки вони відповідають перевірній фінансовій інформації. Для того щоб аудитор висловив незалежну думку, він повинен одержати гарантію того, що інформація у бухгалтерській документації та інших джерелах інформації достовірна і достатня [32].

Метою аудиту дебіторської заборгованості є підтвердження достовірності, повноти, реальності і законності відображення дебіторської заборгованості в обліку і фінансовій звітності підприємства.

Для досягнення поставленої мети, аудитор виконує наступні завдання:

- встановлення наявності і реальності дебіторської заборгованості;
- оцінка стану дебіторської заборгованості за встановленими критеріями;
- перевірка наявності і правильності оформлення первинних документів, що є підставою для здійснення облікових записів по дебіторській заборгованості;
- оцінка синтетичного і аналітичного обліку, правильне використання відповідних рахунків Плану рахунків;
- контроль правильності перенесення вхідного сальдо при трансформації старої форми балансу в нову та при відкритті відповідних рахунків Головної книги;
- перевірка правильності розрахунків по дебіторській заборгованості;
- правильність оцінки дебіторської заборгованості, розрахунок величини резерву сумнівних боргів для сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості;

- перевірка належної класифікації дебіторської заборгованості і наявності необхідних роз'яснень у примітках до річної фінансової звітності;
- оцінка стану внутрішнього контролю і аудиту дебіторської заборгованості;
- перевірка правильності списання дебіторської заборгованості, щодо якої минув строк позовної давності [4].

При аудиті дебіторської заборгованості окремою позицією доцільно проводити аудит розрахунків з підзвітними особами. Дані розрахунки виникають у процесі господарської діяльності підприємства при видачі з каси готівки працівникам підприємства під звіт на господарські витрати та службові відрядження. Можна дати наступне визначення підзвітної особи – це працівники підприємства, які отримали грошові суми в підзвіт для майбутніх витрат згідно витрат з наказом керівника підприємства. Особливо актуально постає це питання на підприємствах з великою чисельністю працівників. Більшість порушень при розрахунках з підзвітними особами тягне за собою порушення вимог касової дисципліни, за що законодавством передбачено штрафні санкції [15].

Підприємство веде розрахунки зі своїми працівниками, які є в обліковому складі за сумами, виданими у підзвіт на службові відрядження, поточні потреби, закупівлю сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки тощо. Аудит розрахунків з підзвітними особами передбачає перевірку видачі готівки під звіт з каси підприємства на виробничі, господарські потреби.

Основні завдання аудиту розрахунків з підзвітними особами наведено на рис. 1.2.

○	Встановлення правильності видачі та повернення сум, виданих у підзвіт
○	Перевірка цільового призначення, законності і доцільності витрачання підзвітних сум
○	Оцінка доцільності видачі сум у підзвіт
○	Відображення правильності і повноти відображення підзвітних сум у обліку
○	Встановлення дотримання вимог діючого законодавства з питань обліку готівки при видачі підзвіт
○	Перевірити відповідність залишків, відображених у бухгалтерському балансі, реальність стану розрахунків з підзвітними особами

Рисунок 1.2 – Основні завдання аудиту розрахунків з підзвітними особами

Джерелами інформації для проведення аудиту розрахунків з постачальниками, покупцями та замовниками наведено на рис. 1.3.

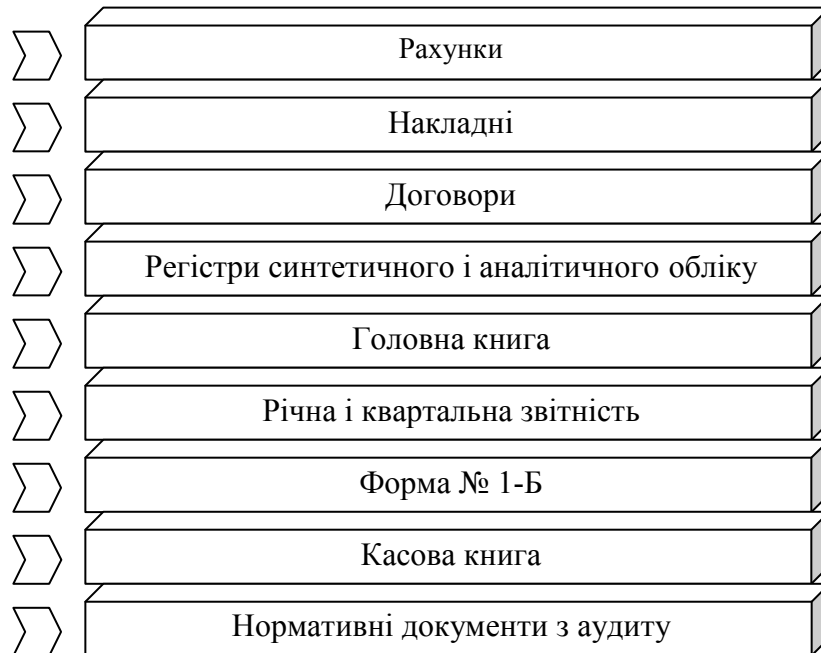

Рисунок 1.3 – Джерела інформація для проведення аудиту розрахунків з постачальниками, покупцями і замовниками [41]

Будь-який економічний суб'єкт має свою цільову функцію, яка реалізується та досягається за допомогою ефективно діючого управління. Однією з функцій управління окремим підприємством є внутрішній контроль, який виступає засобом двостороннього зв'язку між об'єктом управління і органом управління, інформуючи про дійсний стан підприємства і практичне виконання управлінських рішень [2].

Проведення аудиту на підприємстві починається з оцінки ефективності організації бухгалтерського обліку і системи внутрішнього контролю.

Основна мета вивчення та оцінки аудитором системи внутрішнього контролю клієнта - підготувати основу для планування аудиту та встановлення виду, термінів проведення і обсягу аудиторських процедур. Суб'єктами внутрішнього контролю виступають:

- управлінський персонал та спеціалісти, до функцій яких входить попередній, поточний та наступний контроль;
- обліковий персонал на чолі з головним бухгалтером, якому належать функції контролю на всіх етапах відображення господарських процесів;
- спеціальні внутрішні контролюючі служби, створені на підприємстві з метою проведення того чи іншого контролю [10].

Раціональна організація системи внутрішнього контролю за станом розрахунків на підприємстві сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни, скороченню дебіторської заборгованості, покращанню фінансового стану суб'єкта господарювання.

За результатами внутрішнього контролю аудитор слід оцінити величину аудиторського ризику в цілому та при перевірці дебіторської заборгованості й зобов'язань зокрема, тобто з'ясувати ймовірність того, що суттєві помилки, які є в обліку дебіторської заборгованості та зобов'язань, можуть залишитися невиявленими і вплинуть на достовірність усієї фінансової звітності.

Система внутрішнього контролю - це особлива форма контролю, який забезпечує достовірність інформації підприємства, збереження грошових і матеріальних цінностей, підвищення ефективності господарювання, відповідність системи внутрішнього аудиту вимогам законодавчих та нормативно-правових актів і норм, зменшення витрат на проведення зовнішнього аудиту.

Процес проведення аудиторської перевірки дебіторської та кредиторської заборгованості має свою певну послідовність.

Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід аудиторської практики, аудиторська перевірка складається з окремих послідовних етапів, які в узагальненому вигляді можна назвати так: підготовчий, проміжний, етап фізичної перевірки, основний (етап аудиту окремих статей звітності), заключний етап. Вважається, що аудитор повинен приступити до виконання аудиту ще до закінчення звітного періоду, який буде перевірятись. На жаль, цього правила не завжди дотримують українські аудитори, що деякою мірою погіршує якість аудиту [62].

Згідно міжнародного стандарту МСА 300 «Планування» були закладені методичні рекомендації щодо планування діяльності аудиторської фірми, які спрямовані на якісне і своєчасне виконання аудиторських робіт, супутніх послуг та надання впевненості. Планування забезпечує своєчасне і ефективне виконання робіт.

Планування аудиту включає складання загального плану, розробку аудиторської програми, допомагає аудитору організувати працю, здійснити обстеження за роботою асистентів.

План розробляється таким чином, щоб в ньому визначався час проведення кожної конкретної аудиторської процедури. У плані повинен відобразитись перелік і обсяг виконаних робіт, строки виконання, процедури, що здійснюються аудитором.

Складений план аудиту переглядається керівником підприємства, що підвищує якість та ефективність аудиту.

Одним із найважливіших моментів виконання плану аудиторських робіт є програма аудиту.

Програма аудиту — це документ, що містить завдання аудиту для конкретного об'єкту, процедури, необхідні для виконання поставлених завдань, обсяг і термін їх виконання [66].

Незалежно від обраного способу організації перевірки аудитор складає програму перевірки, де встановлює перелік аудиторських процедур, які б дали змогу:

1. Встановити достовірність первинних даних бухгалтерського обліку щодо фактичної наявності та руху виробничих запасів.
2. Перевірити повноту і своєчасність відображення первинних даних з обліку запасів у зведених документах та облікових регістрах.
3. Перевірити правильність ведення обліку запасів відповідно до чинних законодавчих та нормативних актів, облікової політики суб'єкта господарювання.
4. Перевірити достовірність відображення залишку запасів у звітності суб'єкта господарювання.
5. Перевірити стан забезпечення збереження запасів у суб'єкта господарювання.
6. Підтвердити або спростувати показники фінансової звітності суб'єкта господарювання, які залежать від достовірності, повноти й своєчасності відображення господарських операцій, пов'язаних із рухом виробничих запасів.

Таким чином, аудит дебіторської заборгованості необхідний для забезпечення гарантіями користувачів фінансової звітності, щодо достовірності і законності інформації про неї. Метою аудиту дебіторської заборгованості є підтвердження достовірності, повноти, реальності і законності відображення дебіторської заборгованості в обліку і фінансовій звітності підприємства. Для досягнення мети аудитор виконує певні завдання.

Аналіз стану дебіторської заборгованості має велике значення, її розмір має значний вплив на фінансовий стан підприємства. Небезпечним є накопичення взаємних боргів між підприємствами, які призводять до необґрунтованого банкрутства багатьох підприємств.

Особливе значення має аналіз і управління дебіторською заборгованістю в умовах інфляції, оскільки така іммобілізація оборотного капіталу стає найбільш не вигідною для підприємств, тому що більшість з них відчують потребу в оборотному капіталі.

Для аналізу дебіторської заборгованості розраховують коефіцієнт відволікання оборотних активів у дебіторську заборгованість, який дорівнює відношенню суми дебіторської заборгованості за певний період до загальної суми оборотних активів підприємства. Коефіцієнт розраховують у динаміці [37].

Середній період інкасації дебіторської заборгованості обчислюють як відношення середнього залишку дебіторської заборгованості в період, що аналізується, до одноденної виручки від реалізації в цьому періоді [38].

Кількість оборотів дебіторської заборгованості характеризує швидкість обороту інвестованих у неї коштів протягом визначеного періоду і визначається як відношення загальної суми виручки від реалізації за період до середнього залишку дебіторської заборгованості за період, що аналізується.

Важливим є аналіз строку виникнення дебіторської заборгованості та розгляд складу простроченої дебіторської заборгованості, у межах якої виділяється сумнівна та безнадійна заборгованість. Нормальною вважають дебіторську заборгованість зі строком погашення до 3-х місяців, а зі строком погашення більше 3-х місяців – простроченою [36].

Коефіцієнт простроченої заборгованості розраховують як відношення суми дебіторської заборгованості, несплаченої в строк у період, що аналізується до загальної суми дебіторської заборгованості підприємства.

Середній «вік» простроченої дебіторської заборгованості визначають як відношення залишку дебіторської заборгованості, неоплаченої в строк у період, що аналізується, до суми одноденного обороту по реалізації в цьому періоді.

Середній період інкасації дебіторської заборгованості характеризує роль дебіторської заборгованості у фактичній тривалості фінансового та загального операційного циклу підприємства. Тому зменшення даного показника є позитивним для підприємства.

Досить показовим при аналізі дебіторської заборгованості є порівняння наявного рівня заборгованості покупців з оптимальним її розміром.

Оптимальний розмір дебіторської заборгованості визначають за формулою (1.1):

$$O_{\text{оз}} = (OP * K_{c/ц} * (C_{n.o.} + СПП)) : 360, \quad (1.1)$$

де OP – плановий обсяг реалізації продукції з наданням комерційного кредиту;

$K_{c/ц}$ – коефіцієнт співвідношення собівартості та ціни продукції;

$C_{n.o.}$ – середній період обороту дебіторської заборгованості в минулому періоді;

$СПП$ – середній період прострочення платежів [38].

Повний аналіз стану дебіторської заборгованості неможливий без порівняння її з рівнем кредиторської заборгованості на підприємстві. Працівники фінансового відділу підприємства мають постійно стежити за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості, оскільки значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості підприємства і потребує залучення додаткових коштів, а перевищення кредиторської заборгованості може призвести до неплатоспроможності підприємства.

При аналізі коефіцієнтів, що характеризують дебіторську заборгованість, необхідно дотримуватися наступних принципів:

- порівнювати їх із середньогалузевими і з коефіцієнтами підприємства цієї ж галузі. Велика розбіжність із вказаними показниками у будь-який бік потребує уваги;
- враховувати циклічність бізнесу, тобто розраховувати коефіцієнти окремо для періодів зростання і для періодів спаду;
- порівнювати їх значення при зміні кредитної політики, яка проводиться підприємством, і тим самим визначати ефективність цієї політики;
- розрізняти продаж в кредит і за готівку. Якщо у підприємства переважає продаж за готівку, а за продажем в кредит мають місце постійні затримки і середній період сплати занадто високий, то можливо варто припинити продаж в кредит взагалі і продавати товари та послуги тільки за готівку;
- прагнути до балансу між кредиторською заборгованістю і дебіторською, адже кредиторська заборгованість є безкоштовним джерелом фінансування [37].

Отже, аналіз дебіторської заборгованості дозволяє зробити висновок про ефективність кредитної політики, що проводиться підприємством, виявити її недоліки і врахувати їх при розробці нової кредитної політики.

Аналіз дебіторської заборгованості проводиться з метою виявлення розмірів і динаміки невиправданої заборгованості, причин її виникнення або росту.

У ході нашого дослідження було встановлено, що значних змін у трактуванні поняття «дебіторська заборгованість» протягом тривалого часу не відбувалось. Сучасне трактування з'явилося ще у 8 ст. н.е. З роками у зміст даного поняття вчені почали вкладати різний зміст, однак усі вони сходились на думці, що дебітор – це особа, яка позичає комусь кошти. Але з

розвитком бухгалтерського обліку і фінансів поняття «дебітор» і «дебіторська заборгованість» удосконалювалися.

Проведений нами аналіз дав змогу сучасні трактування даних понять згрупувати у шість груп. Перша група дає досить вузьке визначення, адже заборгованість може приймати не лише грошову форму. Визначення четвертої групи, адже вони пишуть, що про наявність зобов'язання, але не вказують, яку форму воно може приймати. П'ята група авторів допускає значний недолік – відносить дебіторську заборгованість лише до поточних активів. Враховуючи недоліки даних груп авторів та влучні визначення другої, шостої груп, ми надали власне визначення поняття «дебіторська заборгованість» - це зобов'язання боржника за передане майно, виконані роботи, надані послуги, сплачені грошові кошти, що має довгостроковий або короткостроковий характер.

При порівнянні вітчизняного та зарубіжного підходу до визначення сутності дебіторської заборгованості ми явних розбіжностей не виявили. Однак ми встановили, що наявна відмінність у порядку визнання, так як у закордонній практиці він ускладнюється системою гнучких знижок.

Що стосується класифікації дебіторської заборгованості, то стосовно цього у науковців немає єдиного погляду. Адже деякі вчені виступають за детальну класифікацію, думку яких ми підтримуємо, а інші жорстко критикують наголошуючи на тому, що форми звітності будуть надто громіздкими. Однак, на нашу думку, це унеможлиблює проведення ефективної аналітичної роботи.

Також ми переконалися в тому, що достовірна оцінка має значний вплив на правильне відображення інформації в облікових регістрах і звітності. Відмінність порядку оцінки в зарубіжній та вітчизняній практиці полягає в різній методиці обчислення чистої вартості реалізації, за якою дебіторська заборгованість відображається на дату балансу.

За кордоном, крім резерву сумнівних боргів з суми поточної дебіторської заборгованості вираховується вартість повернених товарів, наданих знижок.

Варто зазначити, що обліковий процес повністю регламентований законодавчими актами п'яти рівнів:

- законами, кодексами;
- постановами, наказами;
- положеннями;
- інструкціями, методичними рекомендаціями;
- наказом про облікову політику підприємства.

Дані документи сприяють формуванню повної, неупередженої обліково-економічної інформації для зацікавлених сторін.

У свою чергу облікові процедури перебувають у тісному взаємозв'язку з контрольними та аналітичними. Аудит використовується для підтвердження достовірності облікової інформації, за його допомогою підприємство може одержувати рекомендації по ліквідації дебіторської заборгованості. Для цього даний процес повинен бути добре організованим.

А вже на результатах достовірної інформації проводиться аналіз з метою покращення корпоративного управління підприємством

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Об'єктом дослідження при написанні дипломної роботи послужило закрите акціонерне товариство «Суми-Лада», яке діє на підставі статуту, який визначає порядок організації і діяльності підприємства.

Засновниками даного підприємства є публічне акціонерне товариство «АвтоВАЗтехобслуговування» - «Лада-Сервіс», яке розташоване в м.Тольятті, а також фізичні особи. Акціонери мають право брати участь в управлінні підприємством, у розподілі прибутку, здійснювати відчуження часток, розпоряджатися акціями.

Приватне акціонерне товариство «Суми-Лада» було засновано у 1990 році. У перші роки роботи товариства його діяльність обмежувалась лише ремонтними послугами, але в подальшому підлягала розширенню. На даному етапі роботи підприємство здійснює наступні види діяльності:

- технічне обслуговування та ремонт автомобілів вітчизняного та іноземного виробництва;
- комплексний розвиток і виконання робіт, пов'язаних з продажем автомобілів;
- організація пунктів сервісного обслуговування та прокату автомобілів;
- продаж автомобілів вітчизняного та іноземного виробництва;
- продаж автозапчастин, аксесуарів;
- будівництво, експлуатація, організація автостоянок, автозаправних станцій;
- здійснення експортно-імпортних торговельних операцій;
- торговельно-закупівельна, комерційна діяльність;

- організація та ведення посередницької діяльності із залученням різних матеріальних і нематеріальних активів, здійснюваних як за рахунок власних коштів, так і за рахунок клієнтів;
- рекламно-видавнича діяльність.

Товариство здійснює свою діяльність як на території України, так і за її межами у відповідності до чинного законодавства, статуту, рішень органів управління.

Бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером є одним з провідних підрозділів управлінської структури підприємства, яка забезпечує формування повної і достовірної інформації про результати діяльності та майновий стан підприємства, необхідної для прийняття ефективних рішень, здійснення контролю за використанням матеріальних, трудових, фінансових ресурсів і попередження негативних явищ у господарській діяльності. Цим обумовлено місце бухгалтерської служби в системі інформаційних потоків підприємства «Суми-Лада».

Працівники бухгалтерської служби в ЗАТ «Суми-Лада» наділені наступними функціями:

- забезпечення дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності у встановлені строки;
- організація контролю за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;
- забезпечення перевірки стану бухгалтерського обліку і звітності у філії;
- участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з недостачами та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжок і псування активів підприємства.

Основне місце в обліковому апараті займає головний бухгалтер, який несе відповідальність за своєчасне складання та подання бухгалтерської

звітності. Головному бухгалтеру підпорядковані фінансист-економіст, бухгалтер-економіст, бухгалтер-касир.

Фінансист-економіст веде облік розрахункових операцій, контролює рух грошових коштів на банківському рахунку.

Бухгалтер-касир здійснює ведення касових операцій.

Бухгалтер-економіст здійснює розробку бізнес-плану на кожний рік на основі аналізу господарської діяльності підприємства за попередній рік. Проводить обробку даних для складання звітів з праці, використання робочого часу, матеріально-технічних потреб, виконаних послуг, торгівлі, собівартості, підприємництва.

Отже, бухгалтери даного підприємства здійснюють широку діяльність, що включає планування і прийняття рішень, контроль і звернення уваги керівництва до порушень, задоволення потреби споживачів у обліковій інформації.

Для характеристики економічного стану та ефективності роботи підприємства нами було розраховано спеціальні показники, які наведено нижче.

Таблиця 2.1 - Показники майнового стану підприємства

Назва показника	Роки			Відхилення 2008/2006 рр.	
	2006	2007	2008	Абсолютне	Відносне
Коефіцієнт зносу ОЗ	0,3244	0,3271	0,3343	0,0099	1,03
Коефіцієнт оновлення ОЗ	0,0132	0,0169	0,0141	0,0009	1,07
Коефіцієнт вибуття ОЗ	0,0020	0,0120	0,0101	0,0081	5,05

Наведені дані таблиці 2.1 показують, що в процесі використання основних засобів відбувається їх поступовий знос. За допомогою розрахунку коефіцієнту зносу ми бачимо, що середня зношеність основних засобів протягом років становить 32 % від первісної вартості основних засобів. При цьому частка оновлених та вибутих основних виробничих фондів має

тенденцію до збільшення, темпи оновлення основних засобів перевищують темпи вибуття, що є досить позитивним елементом діяльності підприємства.

Таким чином, приватне акціонерне товариство «Суми-Лада» протягом 2006-2008 рр. мало задовільний майновий стан, тому що перевищення коефіцієнту оновлення над коефіцієнтом вибуття, свідчить, що підприємство має достатню кількість основних засобів, необхідних для здійснення фінансово-господарської діяльності.

Наступним напрямком аналізу фінансового стану «Суми-Лада» є аналіз фінансово-господарської діяльності за основними показниками прибутковості, ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності.

Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначити ефективність вкладення коштів у підприємство та раціональне їх використання. Для цього наведемо розрахунки основних показників рентабельності в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Показники рентабельності

Назва показника	Роки			Відхилення 2006/2008 рр.	
	2006	2007	2008	Абсолютне	Відносне
Коефіцієнт рентабельності активів	0,009	0,010	0,083	0,074	7,400
Коефіцієнт рентабельності ВК	0,011	0,012	0,095	0,084	8,400
Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,004	0,007	0,016	0,012	1,200
Коефіцієнт рентабельності продукції	0,001	0,016	0,015	0,014	1,400

Грунтуючись на розрахунках показників рентабельності ми відзначаємо, що протягом 2006-2008 рр. усі коефіцієнти мають тенденцію до зростання, що характеризується як позитивне явище.

Так, коефіцієнт рентабельності діяльності у 2008 році зріс на 1 %, що є свідченням незначного підвищення ефективності господарської діяльності підприємства. Розрахунок коефіцієнту рентабельності продажу показав, що у 2008 році ЗАТ «Суми-Лада» на кожну гривню реалізованої продукції отримало 1,45 грн. прибутку, що пов'язано із незначним збільшенням попиту на продукцію підприємства. Дані розрахунку показника рентабельності

власного капіталу свідчать про підвищення ефективності використання власного капіталу з 1,08 % до 9,50 %. Також відбулося зростання рентабельності активів, так у 2006 році кожна гривня вкладена в активи приносила 0,94 грн. прибутку, а у 2008 році – 8,32 грн., що свідчить про підвищення ефективності використання активів.

Таким чином, можна відзначити, що фінансово-господарська діяльність ЗАТ «Суми-Лада» є ефективною, однак керівництво підприємства має направити зусилля на перегляд збутової стратегії з метою забезпечення прибутковості реалізації.

Аналіз ліквідності підприємства здійснюється за даними балансу та дозволяє визначити спроможність підприємства своєчасно погашати свої поточні зобов'язання за допомогою показників наведених у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Показники ліквідності

Назва показника	Рік			Відхилення 2006/2008	
	2006	2007	2008	Абсолютне	Відносне
Коефіцієнт покриття	1,42	1,54	2,21	0,79	1,56
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,97	1,17	1,64	0,67	1,69
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,20	0,27	0,56	0,36	2,80
Чистий оборотний капітал	441,60	494,10	1116,00	674,40	2,53

Як бачимо, розрахунки показників ліквідності мають тенденцію до збільшення, що є досить позитивним явищем. Так, у 2008 році значення коефіцієнта покриття становило 2,21, що на 56 % більше в порівнянні з 2006 р. Це означає, що на 1 гривню поточних зобов'язань приходилося 2,21 грн. поточних активів. Даний показник знаходиться у межах нормативного значення 2-2,5. Значення показника абсолютної ліквідності зросло на 0,36 відсоткових пункти порівняно з 2006 р. є свідченням того, що «Суми-Лада» негайно може погасити 56 % своєї заборгованості, що говорить про зростання платоспроможності підприємства. Таке значення коефіцієнта значно вище за норматив 0,2-0,25 і свідчить про підвищення ефективності використання коштів. Коефіцієнт швидкої ліквідності протягом трьох років

також мав тенденцію до зростання, що говорить про підвищення якості оборотних активів. Так, у 2008 році кожна гривня поточних зобов'язань могла бути погашена 1,64 грн. найбільш ліквідних активів. Таке високе значення показника ще раз свідчить про досить вдале використання поточних активів. Чистий оборотний капітал у 2008 р. порівняно з 2006 р. збільшився на 674, 4 тис. грн., чи на 153 %, що пов'язано із збільшенням оборотних коштів. Наявність чистого оборотного капіталу свідчить про спроможність підприємства погасити свої поточні зобов'язання і наявність власних фінансових ресурсів для розширення діяльності.

Отже, здатність ЗАТ «Суми-Лада» своєчасно розрахуватися за поточними зобов'язаннями підвищується, що характеризує підприємство як платоспроможне.

Аналіз фінансової стійкості підприємства здійснюється за даними балансу підприємства, характеризує структуру джерел фінансових ресурсів підприємства, ступінь фінансової стійкості і незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Значення відносних показників фінансової стійкості наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 - Показники платоспроможності

Назва показника	Рік			Відхилення 2006/2008 рр.	
	2006	2007	2008	Абсолютне	Відносне
Коефіцієнт платоспроможності	0,86	0,87	0,88	0,02	1,02
Коефіцієнт фінансування	0,16	0,15	0,14	-0,02	0,88
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,20	0,27	0,56	0,36	2,80
Коефіцієнт маневреності ВК	0,07	0,08	0,20	0,13	2,86

Співвідношення між джерелами фінансування запасів, власними оборотними коштами та запасами і витратами свідчать, що протягом

досліджуваного періоду ЗАТ «Суми-Лада» мало нормальну фінансову стійкість, що гарантує його платоспроможність.

Розрахунок коефіцієнта автономії показав, що значення показника на кінець 2008 року зріс на 2 % і становив 0,88, тобто на кожную гривню вкладену в активи у підприємства припадає 88 копійок власних коштів. Відповідно підвищення коефіцієнта свідчить про зменшення короткострокових зобов'язань.

Особливої уваги слід приділити коефіцієнту фінансування. Як бачимо, у 2008 році обсяг позикових коштів порівняно з 2006 р., 2007 р. має тенденцію до зниження. Тобто, на 1 грн. власних коштів ЗАТ «Суми-Лада» має 14 коп. залучених, що ще раз підтверджує незначну залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Зниження показника в динаміці свідчить про зменшення залежності підприємства від кредиторів, тобто про деяке зниження фінансової стійкості. Обчислені значення показників не перевищують максимально допустимий рівень на 0,98.

У 2008 р. коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами збільшився порівняно з 2006 р. і склав 0,56. Тобто, це говорить про те, що на 56 % підприємство забезпечене власними коштами. Нормативне значення даного показника становить більше 0,1.

Розрахунок коефіцієнта маневреності власного капіталу є свідченням того, що відбулося зростання частини власного капіталу, яка використовується для фінансування поточної діяльності, тобто збільшився ступінь мобільності використання власного капіталу на 186 %.

Оцінка ділової активності підприємства дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства. У таблиці 2.5 наведені розрахунки основних показників ділової активності.

Таблиця 2.5 - Показники ділової активності

Назва показника	Рік			Відхилення	
	2006	2007	2008	Абсолютне	Відносне
Коефіцієнт оборотності активів	2,68	1,54	5,28	2,60	1,97
Коефіцієнт оборотності КЗ	20,72	11,44	43,54	22,82	2,10
Коефіцієнт оборотності ДЗ	24,66	13,80	43,68	19,02	1,77
Строк погашення ДЗ	16	26	8	-7	0,53
Строк погашення КЗ	17	31	8	-9	0,47
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	50,05	24,66	82,13	32,08	1,64
Коефіцієнт оборотності ВК	3,08	1,78	6,04	2,96	1,96
Коефіцієнт оборотності ОЗ	2,25	1,31	4,63	2,38	2,06
Виробничий цикл	22	41	12	-10	0,55
Фінансовий цикл	5	10	4	-1	0,80
Строк оборотності матеріальних запасів	7	15	4	-3	0,57

За даними таблиці можна відзначити підвищення рівня ефективності управління підприємством своїми фінансовими ресурсами.

Так, розрахунок коефіцієнта оборотності активів показав, що у 2008 р. відбулося збільшення значення показника порівняно з 2006 р. на 97 відсоткових пункти і складає 5,28. Значення коефіцієнта оборотності матеріальних запасів збільшилось на 32 відсоткових пункти, що свідчить про покращення використання матеріальних запасів.

Збільшення коефіцієнта оборотності власного капіталу у 2008 р. на 2,96 відсоткових пункти, що становить 96 %, свідчить про прискорення коефіцієнта оборотності.

Збільшення коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості у 2008 р. порівняно з 2006 р. свідчить, що ЗАТ «Суми-Лада» стало швидше отримувати кошти від своїх дебіторів. Це твердження ґрунтується на тому, що коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 77 % і склав у 2008 р. – 44,68 %, тобто підприємство збільшило продаж у кредит. А час протягом якого дебіторська заборгованість обернеться в грошові кошти зменшився на 8 днів і становить 8 днів в порівнянні з 2006, коли цей строк становив 16 днів.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості значно збільшився і у 2008 р. склав 43,54 відсоткових пункти, що на 22,82 відсоткових пункти більше, ніж у 2006 р. Цей факт свідчить про збільшення швидкості погашення заборгованості підприємством, що викликало в свою чергу зменшення строку погашення кредиторської заборгованості з 17 днів у 2006 до 8 днів у 2008.

Однаковий строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей свідчить про досить добрий фінансовий стан підприємства.

Термін, за який проходить повний цикл бізнесу від закупівлі ТМЦ до індексації дебіторської заборгованості у ЗАТ «Суми-Лада» в 2008 р. у порівнянні з 2006 р. скоротився на 10 днів, а у порівнянні з 2007 р. на 19 і становив 12 днів, що свідчить про підвищення ділової активності. Це пов'язано із скороченням строку погашення дебіторської заборгованості та із скороченням строку оборотності матеріальних запасів на 3 дні. Фінансовий цикл у 2008 році в порівнянні з 2006 роком скоротився на 1 день, а у порівнянні з 2007 – на 6 днів, що розцінюється як позитивна тенденція і говорить про намагання підприємства підвищити швидкість обертання коштів.

Можна зробити висновок, що протягом трьох років ділова активність підприємства підвищилась, що пов'язано із збільшенням оборотності активів, оборотності матеріальних запасів, оборотності кредиторської заборгованості, а також із загальним прискоренням кругообігу власних коштів підприємства.

Підводячи підсумок проведеного аналізу фінансового стану ЗАТ «Суми-Лада» за період з 2006 по 2008 рр., відзначаємо:

- підприємство має задовільний майновий стан, оскільки коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів перевищує коефіцієнт вибуття, однак основні фонди потребують оновлення;
- наявна тенденція до зростання показників рентабельності, що свідчить про підвищення ефективності ведення господарської діяльності з метою отримання прибутку;

- підприємство має нормальну фінансову стійкість, адже спостерігається деяке її покращення, що підкреслює покращення платоспроможності, зниження питомої ваги залучених джерел фінансування, підвищення ступеня мобільного використання власного капіталу;
- підвищення рівня ділової активності, що пов'язано з підвищенням швидкості обертання активів, власного капіталу, кредиторської заборгованості із відповідним зменшенням терміну її погашення, підвищилась платоспроможність покупців та скоротився строк обороту коштів.

2.2 Організація документального оформлення руху дебіторської заборгованості

У ринкових умовах господарювання наявність у підприємства значних розмірів дебіторської заборгованості знижує ліквідність його активів, негативно впливає на його платоспроможність, а також відволікає зайві грошові кошти. Так за товари, роботи, послуги надані покупцю з відстрочкою платежу підприємство має сплатити державі податки, заробітну плату працівникам, розрахуватися за матеріали. Якщо оплата не надходить вчасно, підприємство вимушене перетворювати власні високоліквідні активи у грошові кошти з метою здійснення розрахунків щодо зобов'язань.

Тому, належна організація обліку дебіторської заборгованості сприяє ефективному управлінню її розмірами і термінами на підприємстві та посиленню контролю за своєчасним здійсненням розрахунків.

Дослідивши роботи таких вчених як Бондаренко О., Плотніченко І., Бутинця Ф., Сопко В., ми прийшли до висновку, що організацію обліку дебіторської заборгованості на підприємстві необхідно починати з процедури підготовки облікової політики, яка має певні особливості.

Як ми знаємо процес підготовки облікової політики складається з трьох етапів: організаційного, технологічного, заключного [13]. Сутність кожного з етапів розкрито в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Сутність етапів підготовки Наказу про облікову політику

Назва етапу	Сутність
Організаційний	Керівник призначає групу фахівців, які обов'язково беруть участь у процесі підготовки проекту наказу про облікову політику. Вони мають обґрунтувати форму ведення бухгалтерського обліку
Технологічний	Фахівці мають здійснити огляд та запропонувати побудову бухгалтерської служби, тип структури апарату бухгалтерії, форму організації облікового процесу. Організують обліковий процес на кожній ділянці обліку
Заключний	Фахівці готують і докладно обговорюють проект наказу про облікову політику підприємства, і тільки після врахування пропозицій та внесення змін керівник затверджує його

У Наказі про облікову політику мають також зазначатися терміни проведення інвентаризації розмірів дебіторської заборгованості з метою виявлення безнадійної заборгованості, документального підтвердження резерву сумнівних боргів та достовірності його створення на підприємстві. На нашу думку, найбільш відповідальним є технологічний етап, адже саме на ньому фахівцям необхідно визначити та згрупувати заборгованість за термінами її виникнення, за видами, об'єктами обліку та строками непогашення.

У процесі нашого дослідження на приватному АТ «Суми-Лада», нами було встановлено, що процес підготовки Наказу про облікову політику має певні недоліки. Не достатньо чітко організовано обліковий процес на ділянці дебіторської заборгованості. Недоліки наведено на рис. 2.1.

На нашу думку, вказані недоліки є досить суттєвими, адже не розкритий порядок згрупування дебіторської заборгованості за термінами виникнення має прямий вплив на відображувану інформацію у балансі, а саме її розподіл на поточну та довгострокову. Що стосується згрупування за

Рисунок 2.1 – Недоліки у змісті наказу про облікову політику стосовно обліку дебіторської заборгованості

термінами погашення, то воно є важливим для розрахунку резерву сумнівних боргів, а також для проведення аналітичних процедур. Відсутність даних стосовно аналітичного обліку дебіторської заборгованості негативно впливає на проведення аналітичних процедур, адже лише за його допомогою можна більш глибоко та детально контролювати стан дебіторської заборгованості на підприємстві. Що стосується резерву сумнівних боргів, то про нього в наказі про облікову політику вказано, що він нараховується, однак обраний метод не вказано, крім того за даними балансу видно, що фактично на практиці його ніхто не розраховує, адже відповідний рядок форми не заповнюють. На нашу думку, це є досить негативним моментом, який необхідно виправити.

Отже, ми встановили, що такий організаційний етап в обліку дебіторської заборгованості як підготовка наказу про облікову політику має недоліки, які проаналізовано вище. Саме тому, ми вважаємо, що підприємству необхідно внести зміни до наказу, які допоможуть покращити обліковий процес.

Наступним досить важливим етапом організації обліку дебіторської заборгованості є документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку.

На кожному підприємстві досить важливого значення набуває процес документообігу, який полягає в створенні, перевірці, обробці первинних документів в бухгалтерському обліку, передачі в архів. Важливість даного процесу, на нашу думку, добре обґрунтована Ф.Ф.Бутинцем, який підтверджує її через можливі негативні наслідки, які можуть виникнути при неправильній організації даного процесу. Вони наступні:

- несвоєчасна доставка звітної інформації (документів);
- не прогнозованість маршрутів руху звітних і управлінських документів;
- відсутність відповідальних через не закріпленість документів за відповідними співробітниками;
- неможливість прийняття рішень без залучення додаткової інформації (яка не міститься в документах) [2].

Отже, даний процес на кожному підприємстві досить важливий і він повинен бути добре організований, щоб не виникало проблем в оформленні документів, як результат в наданні звітності, щоб підприємству не доводилось нести додаткові витрати, пов'язані зі сплатою штрафів.

Для того, щоб спроектувати систему документообігу, необхідно встановити порядок створення і руху документів на підприємстві, а також визначити коло осіб, відповідальних за їх заповнення чи прийняття рішення по них, все це становить систему управління документообігом [1].

Ми вважаємо, що система управління документообігом на підприємстві повинна містити наступні етапи, які ми наводимо на рис. 2.2.

У «Суми-Лада» дана система не є цілісною, адже в ній відсутній один головний елемент – створення графіку документообігу. Цей момент є досить вагомим недоліком, адже необізнаній особі досить важко зорієнтуватися в процесі передачі документів.

Рисунок 2.2 –Етапи створення системи управління документообігу [12]

Для того, щоб зрозуміти правильність організації системи документообігу на підприємстві необхідно розглянути чи всі необхідні етапи включені в цей процес.

Проаналізувавши праці таких вчених як Бутинець Ф.Ф., Гольцова С.М., Сопко В.В., Завгородній В.П., ми прийшли до висновку, що дані вчені виділяють однакові етапи документообігу, однак існує одне розходження в виділенні етапів, а саме лише С.М.Гольцова виділяє такий етап як перевірка правильності документів, а це, на нашу думку є досить важливим, адже без перевірки документ не має права на просування, так як можлива ситуація, коли буде затверджений документ, який міститиме помилку, що в свою чергу вплине на результати звітності. Тому ми виділяємо наступні етапи наведені на рис. 2.3.

Досить важливого значення організації документообігу займає поняття його тривалості, під яким розуміють проміжок часу від моменту створення документа до його передачі в архів. Це проміжок часу залежить від наступних факторів: обсяги та специфіка діяльності підприємства; кількість

підрозділів та їх територіальне розташування; кількість матеріально відповідальних осіб; ступінь автоматизації обліку.

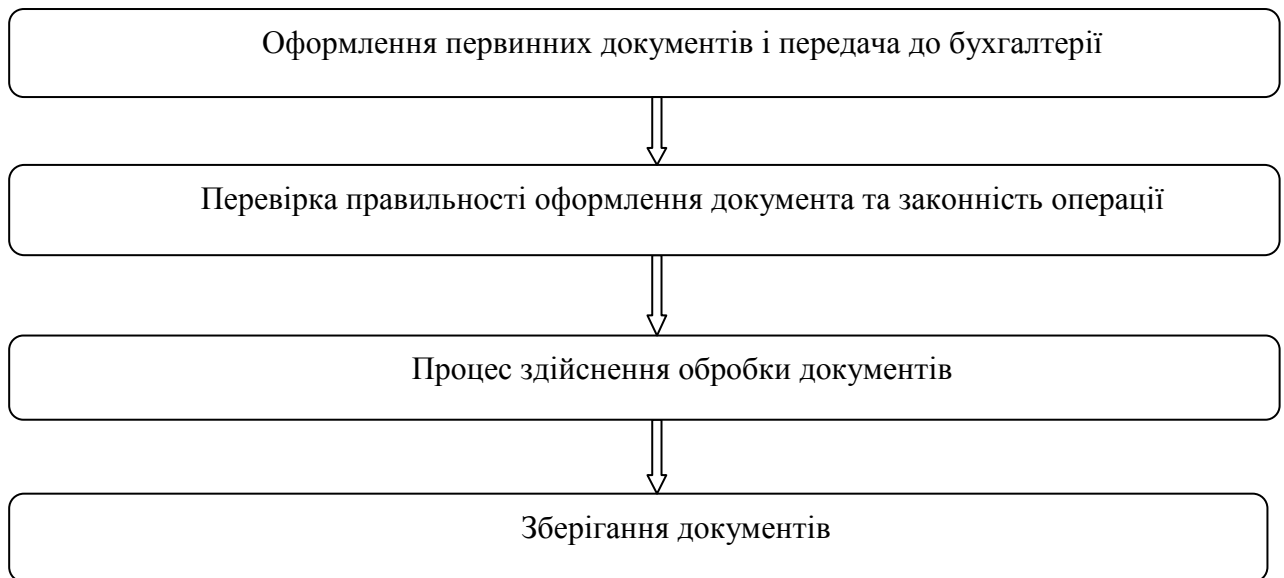

Рисунок 2.3 – Основні етапи документообігу на підприємстві [1]

Якщо розглянути дані фактори на досліджуваному підприємстві, то можна довести їх важливість, а саме вид діяльності даного підприємства досить специфічний – це технічне обслуговування автомобілів, яка регламентується специфічною нормативною базою, як результат використання специфічних форм документів, характерних лише для даного виду діяльності, обсяги роботи незначні, тому даний фактор пролонгує процес документообігу. Наступний фактор - наявність філії впливає на подовження процесу документообігу, а саме в процесі перевірки документації. А такий фактор як ступінь автоматизації, а швидше незначної автоматизації вплине на тривалість процесу документообігу в найбільшій мірі.

Також значно сповільнюють процес документообігу проблеми організації первинного обліку:

- оформленням первинних документів займаються особи, які виконують операції (працівники відділу продаж, відділу технічного обслуговування);
- застосування типових форм первинних документів, які не зовсім пристосовані до особливостей специфічного виду діяльності підприємства.

Отже, врахування всіх цих важливих аспектів забезпечить досягнення основної мети документообігу – забезпечення раціональної організації руху документів: встановлення максимально коротких відрізків часу на їх передавання й обробку; визнання конкретних строків передавання документів від виконавця до виконавця.

Як було зазначено вище основним недоліком в процесі документообігу на підприємстві «Суми-Лада» є відсутність графіку документообігу, який затверджує порядок обробки інформації, що зазначена в первинних документах, який регламентує строки складання, надання та обробки первинних документів, визначає перелік документів, час їх просування та обробки, посадових осіб, відповідальних за складання документів, порядок передачі документів по інстанціям для обробки, строк надходження документів від працівників відділу продаж до бухгалтерії.

Даний графік сприятиме покращенню усієї роботи на підприємстві, посиленню контрольних функцій бухгалтерського відділу [16].

Здійснення розробки даного графіку на підприємстві слід покласти на головного бухгалтера, адже він як ніхто інший знає специфіку процесу документообігу, для цього необхідно керівнику підприємства в наказі про облікову політику внести пункт, в якому поручити головному бухгалтеру розробити і виконувати графік документообігу.

З метою узагальнення і одержання звітності, для сполучення різних регістрів синтетичного та аналітичного обліку, їх взаємозв'язку і послідовності використовується на підприємстві журнально-ордерна форма обліку.

Журнально-ордерна форма заснована на принципі систематизації і накопичення даних первинних документів безпосередньо в регістрах аналітичного та синтетичного обліку відповідно до Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні.

Записи в накопичувальних реєстри виконують по показниках необхідних для управління і контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, а також для складання періодичної та річної бухгалтерської звітності.

Основними реєстрами при цій формі обліку є журнали-ордери, що ведуться по кредиту синтетичних рахунків і дебету кореспондуючих рахунків. За даної форми обліку повинні також використовуватися реєстри аналітичного обліку – відомості, таблиці, книги, картки, однак на досліджуваному підприємстві аналітичні відомості не використовуються.

Наприкінці місяця підсумкові дані кредитових оборотів із журналів-ордерів переносять до Головної книги, в якій підраховують обороти по дебету кожного рахунку. Головну книгу використовують для взаємної перевірки зроблених записів по окремих рахунках і складання звітного балансу [17].

Облік операцій, пов'язаних з виникненням та погашенням дебіторської заборгованості здійснюється на підставі договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції. Основні первинні документи з виникнення та погашення дебіторської заборгованості з вказанням їх призначення наведено в таблиці 2.7.

На підприємстві «Суми-Лада» використовуються всі перелічені в таблиці 2.7 форми первинних документів, крім векселів.

Облік відвантаженої продукції, виконаних робіт, наданих послуг ведеться на підприємстві за наступною схемою.

Якщо передача готової продукції і її оплата не збігаються у часі, то необхідний контроль і фіксація даних про відвантаження та реалізацію відвантаженої продукції.

Таблиця 2.7 – Перелік форм первинних документів з обліку дебіторської заборгованості [27]

Документ	Призначення документа
Видаткова накладна	Списання товару продавцем та оприбуткування покупцем. Визначає вартість та кількість відвантаженої продукції за номенклатурою
Платіжне доручення	Розпорядження грошовими коштами на рахунку в банку
Простий вексель	Випишується позичальником і містить зобов'язання сплатити певну суму грошей кредитору
Переказний вексель	Випишується кредитором і містить пропозицію постачальникові сплатити певну суму грошей третій особі
Прибутковий касовий ордер	Оформлення операцій з надходження готівки до каси підприємства
Видатковий касовий ордер	Оформлення операцій видачі готівки з каси підприємства
Товарно-транспортна накладна	Як супровідний документ для доставки вантажу, проведення розрахунків за виконані транспортні послуги, нарахування заробітної плати водію з метою відображення в обліку транспортної роботи
Податкова накладна	Є підставою для нарахування суми податкового кредиту покупцем і суми податкового зобов'язання постачальником
Акт виконаних робіт	Підтверджує факт надання послуг постачальником
Рахунок-фактура	Випишується постачальником на ім'я покупця на кожен партію відвантаженої продукції, а також за виконані роботи і послуги
Авансовий звіт	Це документальні свідчення про грошові витрати, здійснені однією особою від імені підприємства

Відвантаження здійснюється відділом торгівлі, який має інформацію про укладені договори на поставку та слідкує за їх вчасним виконанням. На відпуск готової продукції працівники відділу торгівлі випишують наказ-накладну, в якому зазначається номер договору, адреса покупця, найменування продукції, кількість. Підготовлені для покупця товари керівник відділу збуту відпускає експедитору під розписку у товарно-транспортній накладній, яка випишується у 4-х примірниках:

- 1-й – залишається на складі;
- 2-й – направляється покупцю;
- 3-й – транспортній організації для розрахунків за надання послуг;
- 4-й – додається до подорожнього листка з метою обліку обсягу виконаної автотранспортом роботи [19].

Цей комплексний документ складається з відомості про вантаж, вантажно-розвантажувальні роботи.

Відмітка про оплату робиться на підставі виписок банку або прибуткового касового ордера.

Отже, організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та зрозумілості даних із розрахункових операцій за борговими правами. Тому керівництву підприємства слід приділити уваги даному процесу, оскільки як було виявлено в ході нашого дослідження організація має певні прогалини: недоліки в оформленні частини наказу про облікову політику, що присвячена обліку дебіторської заборгованості; відсутність графіку документообігу, який являє собою продуману систему дій і процедур руху облікової інформації як у просторі, так і в часі упорядкування даного процесу.

2.3 Особливості аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості

За способом групування та узагальнення облікових даних бухгалтерські рахунки поділяються на синтетичні та аналітичні.

Синтетичні рахунки – це балансові рахунки, що узагальнюють облік господарської діяльності підприємства. Вони містять узагальнену інформацію про економічні ресурси, джерела їх утворення, результати діяльності [34].

Для детальної характеристики об'єктів бухгалтерського обліку використовуються натуральні та грошові вимірники.

Облік наявності та змін окремих видів і об'єктів господарських засобів та джерел для їх утворення з використанням різних вимірників називається аналітичним обліком.

Між синтетичними та аналітичними рахунками існує нерозривний зв'язок, тобто на аналітичних рахунках відображаються ті ж зміни, що й на синтетичних, але більш докладно. Взаємозв'язок аналітичних рахунків з синтетичними виявляється в чотирьох рівностях:

- сума початкових залишків з аналітичних рахунків дорівнює початковому залишку синтетичного рахунку;
- сума оборотів з дебету аналітичних рахунків дорівнює обороту з дебету синтетичного рахунку;
- сума оборотів з кредиту аналітичних рахунків дорівнює обороту з кредиту синтетичного рахунку;
- сума кінцевих залишків з аналітичних рахунків дорівнює кінцевому залишку синтетичного рахунку [19].

Для обліку довгострокової дебіторської заборгованості Планом рахунків передбачений рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи». Даний рахунок має наступні субрахунки, які призначені для обліку заборгованості:

- 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду» - відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду;
- 182 «Довгострокові векселі одержані» - призначений для обліку векселів одержаних у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості;
- 183 «Інша дебіторська заборгованість» - призначений для обліку довгострокової дебіторської заборгованості, яка не відображається на інших субрахунках рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», зокрема розрахунки з працівниками за виданими довгостроковими позиками [39].

На практиці приватного АТ «Суми-Лада» використовуються 181, 183 субрахунки, а 182 не використовується, так як підприємство не користується вексельною формою розрахунків.

За дебетом рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості, а за кредитом погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості.

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості. Регістром аналітичного обліку є реєстр дебіторів.

Що стосується обліку заборгованості за майно, що передане у фінансову оренду, то аналітичний облік ведеться за кожним договором фінансової оренди [69].

У таблиці 2.8 наведено типові бухгалтерські проводки «Суми-Лада» щодо відображення заборгованості за майно, що передано у фінансову оренду.

Що стосується іншої дебіторської заборгованості, то вона наявна на «Суми-Лада», так як видача позик передбачена статутом даного підприємства. Видача позики кожного разу оформляється договором у письмовій формі, може здійснюватися як в готівковій так і безготівковій формі, відповідно до заяви працівника.

Позика видається на різний термін, вона є поворотною та безпроцентною. Якщо термін повернення позики не встановлюється в договорі, то працівник зобов'язаний повернути гроші у 7-денний термін з дня пред'явлення вимоги.

Якщо повернення позики відбувається шляхом утримання із заробітної плати працівника, то підписується додаткова угода, в якій передбачено зобов'язання працівника.

Аналітичний облік даного виду заборгованості ведеться у розрізі договорів, укладених з кожним окремим працівником [17].

Таблиця 2.8 – Облік дебіторської заборгованості з фінансової оренди в приватному АТ «Суми-Лада»

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1	Списано з балансу знос перерахованих в оренду основних засобів	131	10	20000
2	Списано залишкову вартість	943	10	130000
3	Відображено заборгованість за основні засоби, передані в оренду в сумі залишкової вартості	181	712	130000
4	Відображено щомісячну суму, що підлягає відшкодуванню частини вартості амортизованого об'єкта фінансової оренди	377	181	10000
5	Нараховано платіж як винагороду за передане майно в оренду	373	732	1500
6	Отримано кошти в погашення залишкової вартості об'єкта фінансової оренди	311	377	10000
7	Отримано винагороду	311	373	1500

У таблиці 2.9 наведено типові кореспонденції «Суми-Лада» з обліку іншої дебіторської заборгованості.

Обліковим регістром з рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» є Журнал 3.

Поточна дебіторська заборгованість обліковується на рахунках 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

На рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» ведеться узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи, надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» має такі субрахунки:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» [18].

Таблиця 2.9 – Облік іншої дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1-ша ситуація				
1	Видано з каси «Суми-Лада» довгострокову позику працівнику Петренко О.М.	183	30	5000
2	Погашено довгострокову позику працівника Петренко О.М. шляхом внесення коштів в касу підприємства	30	183	5000
2-га ситуація				
1	Видано з каси «Суми-Лада» довгострокову позику працівнику Гунько Л.І.	183	30	2000
2	Утримана із заробітної плати довгострокову позику Гунько Л.І. згідно договору	661	183	2000
3-тя ситуація				
1	Видано короткострокову позику працівнику Остапенко Ю.М. в банку	377	31	7000
2	Переведено раніше видану короткострокову позику до складу довгострокової	183	377	7000
3	Погашено довгострокову позику Остапенко Ю.М. шляхом внесення коштів до каси підприємства	30	183	7000
4-та ситуація				
1	Видано з каси «Суми-Лада» довгострокову позику Ватажку В.М.	183	30	1500
2	Переведено довгострокову дебіторську заборгованість до складу поточної	377	183	1500
3	Погашено дебіторську заборгованість шляхом зарахування коштів в касу підприємства	30	377	1500

За дебетом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг, яка включає податок на додану вартість, який підлягає перерахуванню до бюджету. За кредитом рахунку відображаються суми платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу підприємства. Сальдо рахунка відображає заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію (роботи, послуги).

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем, за кожним пред'явленим до сплати рахунком, що повинно бути зазначено в наказі про облікову політику.

Регістром аналітичного обліку розрахунків з дебіторами є реєстр дебіторів. У ньому відображаються назви дебіторів, дата і документ, що засвідчують виникнення заборгованості, сума, дата і документ, що засвідчує погашення дебіторської заборгованості.

На приватному АТ «Суми-Лада» документом, що засвідчує заборгованість є контракт, який складається за кожним окремим покупцем. Розрахунки найчастіше здійснюються шляхом безготівкового розрахунку через банк підприємства. Якщо коштів на рахунку покупця недостатньо для погашення заборгованості, то різницю оплачують готівкою.

Операції на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» відображаються записами, які наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Операції на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1	Відвантажено запчастини ДП «Сумський навчальний центр	361	702	3600
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641	600
3	Відображено собівартість реалізованих товарів	902	281	2100
4	Списано собівартість реалізованих товарів на фінансовий результат	791	902	2100
5	Списано на фінансовий результат дохід від реалізації	702	791	3000

Повернена покупцями продукція, надані покупцям знижки після дати реалізації продукції, відмова покупців від оплати частини продукції у зв'язку з виявленими недоліками, оформлюють записами: Д-т 704 «Вирахування з доходу» – К-т 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями». Може також здійснюватися перезарахування заборгованостей покупця і постачальника, у такому разі в бухгалтерському обліку роблять запис: Д-т 631 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» – К-т 361 «розрахунки з вітчизняними покупцями». Також можлива оплата покупцем заборгованості за рахунок

передачі цінних паперів: Д-т 35 «Поточні фінансові інвестиції» – К-т 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» [23].

Розрахунки з іноземними покупцями відображаються в аналітичному плані: «Розрахунки з іноземними покупцями по наданому комерційному кредиту». Аналітичний облік на субрахунку ведеться за країнами, постачальниками або номерами контрактів. Аналітичний рахунок відображає суму розрахунків в іноземній валюті, її національний еквівалент, тобто суму за грошовою одиницею України. Характерні кореспонденції з обліку розрахунків з іноземними покупцями відображено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Типові кореспонденції розрахунків з іноземними покупцями, що відображаються в обліку

№ з/п	Первинний документ та зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума
		Дебет	Кредит	
1	Вантажна митна декларація. Відвантажено продукцію на експорт 5000 дол. США × 8,1 грн. / дол. США = 40500 грн.	362 "Розрахунки з іноземними покупцями"	701 "Дохід від реалізації готової продукції"	5000 дол. США / 40500 грн.
2	Розрахунок бухгалтерії. Відображено курсову різницю в результаті перерахунку дебіторської заборгованості на дату отримання коштів 5000 дол. × (8,4 – 8,1) грн. / дол. США = 1500 грн.	362 "Розрахунки з іноземними покупцями"	714 "Дохід від операційної курсової різниці"	1500 грн.
3	Виписка банку. Надійшла виручка від іноземного покупця 5000 дол. США × 8,4 грн. / дол. США = 42000 грн.	314 "Інші рахунки в банку в іноземній валюті"	362 "Розрахунки з іноземними покупцями"	5000 дол. США / 42000 грн.

У разі зменшення курсу іноземної валюти по відношенню до національної операційна курсова різниця відображається по дебету рахунку 945 "Втрати від операційної курсової різниці".

Обліковими регістрами по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» є журнал-ордер № 3 та відомість 3.1, в якій дані представлені в аналітичному розрізі.

Таким чином, в журналі-ордері № 3 відображається лише кредитовий оборот по рахунку 36. Відомість же № 3.1 ведеться в розрізі кожного окремого покупця і замовника. По ній бухгалтер може взяти детальну інформацію по кожному покупцю. Однак на досліджуваному підприємстві вона відсутня, що є досить значним недоліком у роботі обліковця.

У балансі залишки по статтях дебіторської заборгованості відображаються в залежності від терміну погашення (в межах року чи більше) за різними статтями.

Таким чином, при складанні звітності підприємство повинно аналізувати стан дебіторської заборгованості з метою поділу її на поточну і довгострокову.

Наступним видом поточної заборгованості є розрахунки з різними дебіторами, їх облік ведеться на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Даний рахунок має наступні субрахунки, які відображено на рис. 2.4.

У практиці підприємства використовуються всі зображені на рисунку 2.4 субрахунки, крім одного – 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок».

Що стосується субрахунку 371, то він призначений для обліку розрахунків за виданими авансами під поставку матеріальних цінностей. Аналітичний облік за рахунком 371 «Розрахунки за виданими авансами» ведеться за кожним окремим дебітором, який одержав авансовий платіж. Типові кореспонденції з обліку авансів виданих відображено в таблиці 2.12.

Бухгалтерський облік виданих підзвітних коштів ведуть на активно пасивному субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами». На дебеті відображають основні суми, видані підзвіт з каси, а одержані за чеками – з рахунків в банках або грошовим переказом через органи зв'язку. На кредиті відображають суми, що підтверджуються відповідними звітами і документами, а також внесені до каси готівкою для погашення невикористаних авансів.

Рисунок 2.4 – Субрахунки до рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами»

Таблиця 2.12 – Операції на рахунку 371 «Розрахунки за авансами виданими»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1	Надано аванс ТОВ «Вюрт-Україна» в рахунок майбутньої поставки запчастин	371	311	1440
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	644	240
3	Надійшли запчастини від ТОВ «Вюрт-Україна»	20	631	1200
4	Відображено ПДВ	644	631	240
5	Взаємозалік заборгованостей	631	371	1440

Аналітичний облік ведеться в розрізі фізичних осіб, які одержали грошові кошти підзвіт. Сальдо на рахунку 372 вказує на залишки одержаних підзвіт авансів, по яких ще не надано звіти. Кредитове сальдо відображає розмір перевитрат за авансовим звітом порівняно з сумою, одержаною під

звіт. Надбавки, одержані замість добових, на субрахунку 372 не відображаються [31].

У випадках, коли видані під звіт суми не обґрунтовано підтверджувальними документами й не повернено до каси у визначений термін, підприємство має право утримати їх з чергових виплат, що належать даній особі. Аванси, одержані під звіт в іноземній валюті, обліковуються на окремому субрахунку «Розрахунки з підзвітними особами в іноземній валюті». В особових аналітичних рахунках підзвітних осіб відображають вид валюти та її еквівалент в українській грошовій одиниці. У синтетичному обліку операції в іноземній валюті відображають у переведенні в українську грошову одиницю.

Синтетичний і аналітичний обліки рахунка 372 ведуться в журналі-ордері № 3. Журнал-ордер №3 ведеться в аналітичному розрізі, тобто за кожною підзвітною особою. До журналу-ордера № 3 залишки на початок місяця переносяться з аналогічного журналу за минулий місяць. Попередньо видані під звіт суми, а також відшкодовані перевитрати за авансовим звітом й повернення до каси невикористаних коштів записуються із звіту касира, а розділ «Витрачено з підзвітних сум» заповнюється на підставі авансових звітів. Дані про утримання підзвітних сум із заробітної плати беруться з Розрахунково-платіжної відомості (карток, роздруківки тощо) [32].

Підсумкові дані журналу-ордера № 3 і розшифровки дебету рахунка 372 «Розрахунки з підзвітними особами» записуються до Головної книги.

Основні бухгалтерські проводки на рахунку 372 відображено в таблиці 2.13.

Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими їм і визнаними штрафами, пенею, неустойками ведеться на рахунку 374 «Розрахунки за претензіями».

Аналітичний облік ведеться у розрізі постачальників, транспортних організацій та інших юридичних осіб і пред'явлених до них претензій.

Таблиця 2.13 – Кореспонденції з обліку розрахунків з підзвітними особами

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1.1.1	Видано підзвіт Петренку А.І. 300 грн. для придбання малоцінних швидкозношувальних предметів	372	301	300
1.1.2	Отримано рахунок, що підтверджує факт придбання МШП	22	372	210
1.1.3	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	372	42
1.1.4	Повернення невикористаної суми	301	372	48
1.2.1	Видано кошти на службове відрядження Ватажку В.М.	372	301	500
1.2.2	Списано витрати в межах норм на відповідний рахунок витрат	92	372	400
1.2.3	Утримано із заробітної плати робітника за його згоди підзвітну суму	661	372	100

Претензії можуть виникати у разі:

- невідповідності цін і тарифів, передбачених договорами;
- невідповідності якості продукції технічним вимогам, зазначеним у договорах;
- недостачі вантажу;
- браку або простою.

Приклади кореспонденцій на рахунку 374 наведено в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14 – Порядок відображення в обліку розрахунків за претензіями

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1	2	3	4	5
1	Проведено передоплату «Вюрт-Україна» в рахунок майбутньої поставки матеріалів	371	311	6000
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	644	1000
3	Оприбутковано фактично одержані матеріали	201	631	4250
4	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ, що припадає на вартість фактично оприбуткованих матеріалів	644	631	850
5	Проведено залік раніше оплаченої вартості матеріалів	631	371	5100
6	Пред'явлено претензію на суму нестачі матеріалів	374	371	900
7	Відображено суму визнаної претензії в частині штрафних санкцій за порушення умов договору	374	715	300

Продовження таблиці 2.14.				
1	2	3	4	5
8	Проведено коригування податкового кредиту з ПДВ, що припадає на суму поверненої передоплати	641	644	150
9	Перераховано постачальником кошти в рахунок погашення претензії за нестачею матеріалів з урахуванням штрафних санкцій	311	631	1200
10	Списано вартість погашеної претензії	631	374	1200
11	Списано на фінансовий результат в кінці звітнього періоду суму одержаних штрафних санкцій	715	791	300

Для обліку розрахунків за відшкодуванням підприємству у результаті недостач і розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено, призначено рахунок 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків».

Покриття працівниками шкоди в розмірі, що не перевищує середнього місячного заробітку, відбувається за наказом генерального директора або уповноваженої ним особи, або шляхом подання позову до районного суду.

Підставами для запису сум за дебетом рахунку будуть наказ голови правління або рішення суду, що вказують на факт виникнення дебіторської заборгованості, а за кредитом рахунку відображають списання, погашення заборгованості, підтвердженням даного факту слугують ПКО, виписка банку, розрахунково-платіжна відомість [33].

Аналітичний облік ведеться за кожною винною особою.

Основні операції за рахунком 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» наведено в таблиці 2.15.

Заборгованість, що відображається на субрахунку 377 «розрахунки з різними дебіторами», включає в себе різні за своїм економічним змістом розрахунки з юридичними та фізичними особами (рис. 2.5).

Аналітичний облік на рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» ведеться за кожним окремим дебітором, видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення [65].

Таблиця 2.15 – Облік крадіжки запасів

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1	Списано вартість украденого майна	947	20	1500
		072	--	1500
2	Відображено суму податкового кредиту	947	641	300
3	Нараховано Петренку М.С. загальну суму збитку, яка буде сплачуватися впродовж 8 місяців (3600/450)	375	716	3600
4	Списано з позабалансового рахунку суму збитку	--	072	1500
5	Відображено суму податкового зобов'язання з ПДВ	716	641	300
6	Перераховано до бюджету суму перевищення над фактичним збитком (3600-1500-300=1800)	716	642	1800
7	Перераховано до бюджету суму ПДВ	641	311	300
8	Перераховано до бюджету суму перевищення	642	311	1800
19	Відображено (щомісяця) стягнення суми завданого збитку з зарплати працівника	661	375	450

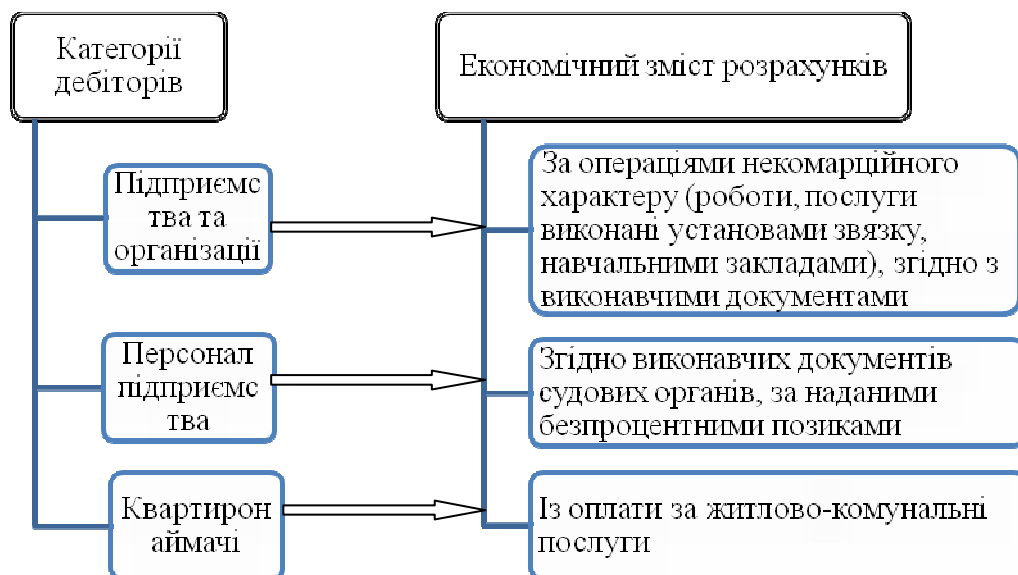

Рисунок 2.5 – Економічний зміст розрахункових операцій за рахунком 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»

На приватному АТ «Суми-Лада» на рахунку 377 обліковуються лише розрахунки з працівниками підприємства за товари, продані в кредит, за надані позики.

Типові кореспонденції з обліку розрахунків з працівниками наведено в таблиці 2.16.

Таблиця 2.16 – Відображення операцій з обліку іншої дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1	Отримано гроші з поточного рахунку в касу підприємства для виплати позики	301	311	2000
2	Виплачено позику працівникові через касу підприємства	377*	301	2000
3	Працівник Гунько Л.І. повернула частину позики до каси підприємства	301	377	500
4	Працівник Гунько Л.І. повернула частину позики через касу банку	311	377	1200
5	Погашення решти позики шляхом утримання із заробітної плати працівника	661	377	300

*Якщо термін погашення позики відповідно до договору настає пізніше, ніж через рік, то виплачену позику обліковують на 183 субрахунок у складі довгострокової дебіторської заборгованості. На початку періоду, у якому заплановане повернення позики, роблять запис Д-т 377 – К-т 183.

Інформація про розрахунки з різними дебіторами повинна міститися в Журналі 3 і Відомості 3.2, однак на «Суми-Лада» використовується лише Журнал 3, тобто аналітичним процедурам відводиться незначна увага.

Отже, на підприємстві для обліку довгострокової дебіторської заборгованості використовуються наступні субрахунки 181, 183, а 182 рахунок не використовується, так як підприємство не здійснює розрахунків за допомогою векселів. Аналітичний облік здійснюється у розрізі дебіторів, видів заборгованості, у розрізі договорів. Регістром синтетичного обліку є журнал-ордер № 3, а аналітичного обліку – реєстр дебіторів.

Що стосується поточної дебіторської заборгованості, то вона обліковується на субрахунках 361, 362, 371, 372, 374, 375, 377. Аналітичний облік ведеться у розрізі дебіторів, за кожним рахунком, у розрізі осіб, що одержали авансові платежі, у розрізі постачальників, за кожною винною особою. Для синтетичного обліку використовуються журнал-ордер № 3

(рахунок 372,371, 374, 375, 377), журнал-ордер № 3 (рахунок 36). Регістром аналітичного обліку є реєстр дебіторів.

На нашу думку, досить значним недоліком в обліку дебіторської заборгованості є невикористання аналітичних відомостей, у яких повинно здійснюватися групування різних видів заборгованості, адже за їх допомоги здійснюється співставлення даних аналітичного та синтетичного обліку. Тобто, на підприємстві буде виникати більша кількість помилок, що спричинить ускладнення розрахункових процедур, тому бухгалтерії необхідно звернути на це значну увагу.

2.4 Аудит і аналіз розрахунків з дебіторами

Для проведення аудиторської перевірки та для надання обґрунтованих звітів аудитору необхідні джерела інформації, які відображено на рис.2.6.

Рисунок 2.6 – Джерела інформації при проведенні аудиту дебіторської заборгованості

Розглянемо дані джерела інформації більш детально.

Приватне АТ «Суми-Лада», як і кожне підприємство, для забезпечення ведення бухгалтерського обліку визначає облікову політику, документальне

оформлення якої відображається у Наказі про облікову політику підприємства. При проведенні аудиту дебіторської заборгованості, аудитор повинен звернути увагу на положення даного наказу, адже в ньому зазначається метод формування резерву сумнівних боргів, порядок визнання дебіторської заборгованості безнадійною, її облік та списання.

Приватне АТ «Суми-Лада» здійснює розрахунки з іншими дебіторами, зокрема здійснює видачу безпроцентних позик своїм працівникам. В Колективному договорі міститься інформація про надання таких позик, зокрема зазначено, що працівник лісгоспу може отримати позику, якщо він працює на підприємстві більше одного року і розмір такої позики не повинен перевищувати п'яти середніх заробітних плат такого працівника. Підставою для видачі позики є договір, укладений між підприємством та позичальником. Договір складається юридичним відділом на підставі підписаної генеральним директором заявки та рішення профспілкового комітету. Використовуючи дані джерела інформації, аудитор повинен перевірити правильність видачі позик працівникам підприємства.

Не менш важливим джерелом інформації при проведенні аудиту дебіторської заборгованості є звітність підприємства, зокрема Баланс (форма № 1), Звіт про фінансові результати (форма № 2) та Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5). У Балансі дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги відображається у другому розділі активу, в рядку 160 за чистою реалізаційною вартістю, дебіторська заборгованість за розрахунками в рядках 170 – 200, інша поточна дебіторська заборгованість у рядку 210. У зв'язку з тим, що дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову і поточну, аудитор перевіряє правильність проведення класифікації, довгострокова дебіторська заборгованість знаходить своє відображення в першому розділі активу, в рядку 050.

У Звіті про фінансові результати аудитор перевіряє правильність заповнення рядка 090 «Інші операційні витрати» в частині віднесення сумнівних і безнадійних боргів, а у Звіті про рух грошових коштів – рядка

080 «Зменшення (збільшення) оборотних активів» в частині зміни сальдо поточної дебіторської заборгованості.

Особливу увагу слід приділити контролю розкриття інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності, де наведено: види дебіторської заборгованості, сума на кінець звітного періоду, класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення, сума списаної у звітному періоді безнадійної дебіторської заборгованості.

Важливим джерелом інформації при проведенні аудиту дебіторської заборгованості є також Головна книга. Головна книга є регістром синтетичного обліку, де відображаються залишки на початок та кінець звітного періоду, обороти за дебетом і кредитом рахунків, в ній проводиться систематизація і узагальнення даних поточного обліку. Кредитовий оборот рахунків до Головної книги переноситься загальною сумою з відповідного журналу-ордера, а дебетовий оборот кожного рахунку Головної книги формується з різних журналів. Особливо слід звернути увагу на журнали-ордери, які використовуються для обліку дебіторської заборгованості, перевірити чи правильно сформовані і відображені рахунки щодо обліку дебіторської заборгованості у Головній книзі [70].

Складність при проведенні аудиту може виникнути при направленні листів-запитів дебіторам про підтвердженні заборгованості, перевірці повноти і своєчасності розрахунків, перевірці авансових звітів, відображених в обліку, а також при перевірці дотримання обмежень готівкових розрахунків, адже на підприємстві не використовуються відомості аналітичного обліку, що є досить значним недоліком, адже це ускладнює роботу як бухгалтерів, так і аудиторів при проведенні перевірки.

Як джерело інформації аудитор може використовувати акти інвентаризації та акти звірки при перевірці результатів проведення інвентаризації дебіторської заборгованості.

Порядок і форми розрахунків між ЗАТ «Суми-Лада» та іншими підприємствами визначаються в господарських договорах, які встановлюють

взаємні права і обов'язки, виконання яких забезпечується заходами державного примусу. При проведенні аудиту дебіторської заборгованості договірній системі необхідно приділяти значну увагу. В договорах повинно бути обов'язково зазначена дата укладання договору, сторони, які приймають участь в укладенні договору, також вказується предмет договору – товар, який зобов'язується поставити зобов'язуюча сторона, ціна товару, загальна вартість договору, кількість та якість товару, строки та умови поставки товару, порядок розрахунків за отриманий товар, відповідальність сторін, строк дії договору та порядок вирішення спорів при їх виникненні.

Особливо важливим джерелом інформації на ЗАТ «Суми-Лада» є первинні документи з обліку дебіторської заборгованості, які підтверджують здійснення тієї чи іншої господарської операції. Аудитору необхідно перевіряти наявність первинних документів на підприємстві, правильність їх оформлення, а саме наявність всіх реквізитів, підписів відповідальних осіб, печаток. Всі виявлені помилки і порушення відображаються в робочому документі аудитора.

Аудитору особливо слід звернути увагу на первинні документи, які використовуються для обліку розрахунків з підзвітними особами. Розглянемо їх більш докладно. Підставою для отримання коштів працівником під звіт є наказ керівника на відрядження. У випадку, коли кошти потрібні для виробничих, або господарських потреб, підставою є підписана заявка начальником відповідного відділу у директора.

В наказі керівника про відрядження зазначається: пункт призначення, назва підприємства, куди відряджається працівник, термін і мета відрядження. Наказ про направлення працівника у відрядження є підставою для видачі йому посвідчення про відрядження. Посвідчення про відрядження є документом, який видається працівнику для виконання службового доручення поза постійним місцем роботи у відрядженні.

Видача коштів працівнику під звіт з каси підприємства оформлюється видатковим касовим ордером (ВКО). У видатковому касовому ордері

зазначається номер, дата складання ВКО, особа, якій видаються кошти, підстава видачі коштів і сума, яка підлягає видачі.

Працівники, які одержали кошти під звіт, зобов'язані подати до бухгалтерії підприємства звіт про використання коштів наданих під звіт(авансовий звіт). При придбанні матеріалів без посвідчення про відрядження звіт про використання коштів повинен бути зданий в той же день, а в разі відрядження – в 3-х денний термін після повернення. При цьому аудиторю необхідно перевірити чи додані до авансового звіту виправдовуючі документи такі як, рахунки - фактури, чеки, розрахункові квитанції.

При проведенні аудиту дебіторської заборгованості аудитор повинен оцінити стан претензійної роботи на підприємстві щодо врегулювання нестач при отриманні товарно-матеріальних цінностей, а також претензій щодо невідповідності якісних показників отриманої продукції. Основним джерелом інформації в даному випадку є претензії, які складається на основі договору з постачальниками чи іншими підприємствами та акту прийом-передачі вантажів.

Претензія повинна містити наступну інформацію:

- повне найменування та поштові реквізити заявника претензії й юридичної особи, до якої вона пред'являється; дату пред'явлення та номер претензії;
- обставини, на підставі яких пред'явлена претензія; докази, що їх підтверджують; посилання на відповідні нормативні акти;
- вимоги заявника;
- сума претензії та її розрахунок, до якої включається: сума основного боргу, пеня за прострочення, сума штрафу;
- платіжні реквізити заявника;
- перелік документів, які додаються до претензії, та інші докази.

Претензія підписується керівником і надсилається адресату рекомендованим (цінним) листом або вручається під розписку.

Якщо претензія буде задоволена, то підставою для здійснення бухгалтерських записів щодо обліку розрахунків за претензіями є письмове погодження постачальника чи іншого підприємства на задоволення претензії, а також виписки банку на суми, що надійшли в порядку задоволення претензії. У випадку, якщо в задоволення претензії відмовлено або не був дотриманий строк відповіді на претензію, заявник подає позов до господарського суду, в цьому випадку підставою для запису операцій є рішення судових органів [40].

Процес проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості має свою послідовність і як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід аудиторської практики, він складається з окремих послідовних етапів, які в узагальнюючому вигляді можна назвати так: підготовчий, проміжний, етап фізичної перевірки, основний і заключний. [72]

Слід зазначити, що перед тим, як здійснювати аудиторську перевірку приватне АТ «Суми-Лада» повинне укласти договір з аудиторською фірмою чи то з аудитором (як свідчить практика на підприємстві аудиторська перевірка здійснюється сертифікованими аудиторами). Договір на проведення аудиту є основним документом, який засвідчує факт домовленості між підприємством і аудитором про проведення аудиторської перевірки, він документально стверджує, що сторони дійшли згоди з усіх моментів, обумовлених в договорі.

Після укладання договору можна переходити безпосередньо до аудиторської перевірки. На підготовчому етапі аудитору необхідно отримати всю необхідну інформацію для загального знайомства з «Суми-Лада», в тому числі і загальні дані щодо реалізації продукції та дебіторської заборгованості. Така інформація може бути письмова чи усна, міститись у різноманітних джерелах інформації, які були розглянуті вище та інформація надана керівництвом під час опитування, анкетування чи листування.

Збираючи загальні відомості щодо виникнення, обліку дебіторської заборгованості, правильності її оцінки, аудитору потрібно визначити

мінімальний перелік інформації, яка має бути надана «Суми-Лада» або отримана самим аудитором у ході опитування, спостереження, документальної перевірки при підготовці аудиту. Даний перелік інформації включає в себе: перелік видів продукції, яка реалізується; кількість та адреси покупців (дебіторів); обсяг реалізації та виставлених рахунків; торгівельна та фінансова політика підприємства; загальна схема системи виставлення рахунків. На даному етапі аудитору необхідно також визначити перелік великих дебіторів і скласти відповідний робочий документ.

Наступним важливим кроком аудитора є оцінка надійності системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на приватному АТ «Суми-Лада». Основна мета вивчення та оцінки аудитором системи внутрішнього контролю підприємства - підготувати основу для планування аудиту та встановлення кількості, виду, термінів проведення і обсягу аудиторських процедур. Рациональна організація системи внутрішнього контролю за станом розрахунків на підприємстві сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни, скороченню дебіторської заборгованості, покращанню фінансового стану суб'єкта господарювання.

На «Суми-Лада» внутрішній контроль дебіторської заборгованості носить умовний характер, тобто відповідної служби на підприємстві не створено, відсутня посада ревізора, як того вимагає чинне законодавство, контрольними функціями наділений головний бухгалтер – контролює ведення бухгалтерського обліку.

На підготовчому етапі аудитору крім зазначених вище дій слід оцінити величину аудиторського ризику в цілому і при перевірці дебіторської заборгованості зокрема, тобто з'ясувати величину ймовірності того, що суттєві помилки, які є обліку дебіторської заборгованості, можуть залишитись не виявленими і вплинуть на достовірність всієї фінансової звітності. Найдоцільнішими методами і підходами для оцінки ризику є: запит, тестування, вибіркова документальна перевірка та аналітичний огляд.

Після цього аудитор складає план та програму аудиторської перевірки дебіторської заборгованості.

Наступним етапом в проведенні аудиту дебіторської заборгованості є проміжний етап. На даному етапі аудитор аналізує правильність складання фінансової звітності і відображення в ній дебіторської заборгованості за дев'ять місяців звітного періоду. В разі виявлення суттєвих недоліків аудитор у письмовому вигляді інформує «Суми-Лада» з рекомендаціями по виправленню помилок.

На етапі фізичної перевірки головна мета аудитора – впевнитись у реальному існуванні залишків дебіторської заборгованості і з'ясувати яким контрагентам вони належать. Для цього аудитор вибірково надсилає запити з проханням підтвердити чи назвати суму заборгованості. Існує два типи запитів, сутність яких розкрита в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17 – Типи запитів, які використовуються для підтвердження суми дебіторської заборгованості

Назва виду запиту	Сутність запиту
Позитивний	Дебітору пропонується дати відповідь на запит незалежно від того, чи вірна інформація, яку необхідно підтвердити
Негативний	Дебітору пропонується дати відповідь тільки у разі, якщо інформація невірна

Перед тим як відправити запит аудитору необхідно виконати наступні аудиторські процедури:

1. Відібрати суми до підтвердження.
2. Підготувати документи для контролю за запитами.
3. Підготувати запити та зробити їх копії.
4. Ознайомити працівника підприємства зі складеними запитами.

Після надсилання запитів аудитору треба обробити запити звіряння, зокрема, звірити одержані відповіді; вивчити всі запити, які повернулися не доставшись адресата; якщо після надіслання позитивних запитів, відповіді не

надійшли, треба надіслати повторний запит; вивчити всі різниці та пояснити їх.

Аудитору в ході проведення аудиту необхідно не лише підтвердити реальність заборгованості, а й своєчасність її відображення. Для цього виконуються тести відсікання. Вони полягають у перевірці операцій з відвантаження у період перед датою балансу і після неї. Також необхідно провести звірку дат, зазначених в документах на відвантаження та у реєстрах бухгалтерського обліку.

На основному етапі аудиту (аудиту рахунків), аудитор здійснює конкретні аудиторські процедури щодо перевірки дебіторської заборгованості за встановленими критеріями оцінки фінансової звітності, за такими як повнота інформації про дебіторську заборгованість, фактична наявність, незалежність, правильність оцінки та обачність.

При оцінці повноти інформації щодо дебіторської заборгованості аудитору необхідно з'ясувати, чи всі рахунки клієнтів були зареєстровані і чи в повному обсязі сума дебіторської заборгованості відображена на рахунках бухгалтерського обліку.

При перевірці фактичної наявності аудитору необхідно впевнитись у реальному існуванні дебіторської заборгованості, а саме в тому, щоб продукція, яка не була передана покупцям, помилково чи навмисно, не були включені в реалізацію та до дебіторів (наявність фіктивних продажів).

За критерієм незалежності аудитор зобов'язаний переконатися, що вся дебіторська заборгованість належить саме «Суми-Лада». Необхідно розглянути можливість занесення в сальдо дебіторів заборгованості по приватним операціям, наприклад, керівництва лісгоспу, або по продажах, що належать іншим підприємствам.

При перевірці правильності оцінки дебіторської заборгованості, аудитору потрібно проконтролювати, чи правильно вона була оцінена відповідно до облікової політики підприємства. Так у балансі дебіторська

заборгованість повинна відображатися за чистою реалізаційною вартістю, тобто з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

З попереднім критерієм тісно пов'язаний критерій обачності, за яким аудитор повинен впевнитись, що створені достатні резерви сумнівної заборгованості та списані безнадійні борги на витрати звітного періоду. При цьому слід проконтролювати правильність застосування методики списання безнадійних боргів і створення резерву сумнівних боргів, з метою правильної оцінки дебіторської заборгованості.

На приватному АТ «Суми-Лада» в незначній мірі, але все ж таки мають місце сумнівні та безнадійні борги, тому при проведенні аудиту, аудитор повинен впевнитись у додержанні підприємством принципу обачності, який означає, що підприємство не повинно завищувати доходи і занижувати витрати. Тому важливим аспектом є перевірка як підприємство списує безнадійні борги. Аудитор повинен з'ясувати, як виявляються такі борги, причини їх виникнення та правильність їх списання на інші операційні витрати. При їх списанні в бухгалтерському обліку повинен відображатися запис: Д - т 944 «Сумнівні та безнадійні борги» або Д - т «Резерв сумнівних боргів», К - т «Розрахунки з покупцями і замовниками».

Що стосується сумнівної дебіторської заборгованості, тобто такої за якою існує непевненість в її погашенні, то згідно П(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість» підприємство повинно обов'язково створювати резерв сумнівних боргів під таку заборгованість. Метою створення резерву є регулювання суми дебіторської заборгованості, яка має бути подана у фінансовій звітності. Адже, якщо у підприємства є сумніви, що вся дебіторська заборгованість буде погашена, то відображення її у повній сумі в балансі означає порушення достовірності фінансової звітності, резерв є тією сумнівною частиною, яку підприємство має стосовно своїх контрагентів. Тому при проведенні аудиту дебіторської заборгованості аудитору необхідно перевірити правильність нарахування резерву сумнівних боргів, доцільності обраного методу, правильність кореспонденції рахунків по створенню

резерву та відповідність залишку по рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» даним балансу.

Аудитору при проведенні аудиту необхідно звернути увагу під яку заборгованість підприємство нараховує резерв, наприклад, резерв не нараховується на дебіторську заборгованість за перерахованими авансами і передоплатою за необоротні активи, товари і послуги, так як дана дебіторська заборгованість не є фінансовим активом.

Поточна дебіторська заборгованість «Суми-Лада», не пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг, що визнана безнадійною, повинна списуватися з балансу без створення резерву, з відображенням витрат у складі інших операційних витрат, що і перевіряє аудитор при проведенні аудиту дебіторської заборгованості.

Що ж стосується наступного критерію оцінки – правильності відображення аудитор перевіряє правдивість, точність відображення дебіторів на дату складання бухгалтерської звітності в балансі та примітках. Слід впевнитись у правильності ведення поточних облікових реєстрів. Особливу увагу аудитор має приділити контролю заповнення спеціальних рядків звітних форм даними звітного року і перенесення сальдо попереднього періоду.

Наступний критерій оцінки фінансової звітності передбачає перевірку законності здійснених операцій, що призвели до виникнення дебіторської заборгованості, відповідність її обліку чинним законодавчим актам і нормативним документам.

Оцінка аудитором дебіторської заборгованості за критерієм постійності передбачає контроль додержання постійності обраної «Суми-Лада» облікової політики, щодо дебіторської заборгованості та вплив дебіторської заборгованості на безперервність функціонування підприємства.

Останнім критерієм є критерій відповідності, який передбачає контроль аудитором додержання меж звітного періоду. Відповідно до цього всі операції по виникненню, погашенню та списанню дебіторської

заборгованості мають бути відображені в обліку підприємства в тому періоді, в якому вони були здійснені. Також на основному етапі проведення аудиту здійснюються і інші аудиторські процедури передбачені програмою аудиту дебіторської заборгованості.

Вся інформація, яка отримується аудитором в ході аудиторської перевірки дебіторської заборгованості, а також типові помилки і порушення задокументовується у вигляді робочих документів. Це здійснюється з метою документального підтвердження виконаних аудитором процедур, збору необхідних даних для складання аудиторського висновку, здійснення контролю за ходом виконання перевірки аудитором. Після цього аудитор робить висновок по статті дебіторська заборгованість «Суми-Лада» і складає аудиторський висновок.

Після проведення контрольних процедур щодо стану дебіторської заборгованості здійснюють її аналіз. Необхідність його проведення зумовлена тим, що недотримання договірної та розрахункової дисциплін призводить до зростання невиправданої дебіторської заборгованості, яка впливає на нестабільність фінансового стану підприємства. Тому підприємство повинне бути зацікавлене в скороченні термінів погашення платежів. Отже, саме з метою виявлення розмірів і динаміки невиправданої заборгованості, причин її виникнення або росту проводиться аналіз дебіторської заборгованості.

Аналіз складу дебіторської заборгованості починають із загальної оцінки динаміки її розміру загалом і в розрізі статей. На цьому етапі встановлюють чи немає у складі дебіторської заборгованості сум, нереальних для стягнення. Якщо такі суми наявні, то необхідно вжити заходів щодо їх усунення.

Зовнішній аналіз стану розрахунків з дебіторами базується на даних форми № 1 «Баланс». Для внутрішнього аналізу використовуються дані аналітичного обліку, призначені для узагальнення інформації про розрахунки з дебіторами.

З метою аналізу складу і структури дебіторської заборгованості на приватному АТ «Суми-Лада» за період 2006-2008 рр. складено таблиці 2.17, 2.18.

Аналізуючи дані таблиць 2.18, 2.19 необхідно зазначити, що загалом сума дебіторської заборгованості протягом 2006-2008 рр. збільшилась на 251,4 тис. грн., що в свою чергу відбулося за рахунок значного збільшення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 77,6 тис. грн. та іншої поточної дебіторської заборгованості на 191, 7 тис. грн.

Аналіз структури дебіторської заборгованості показав, що найбільша питома вага кожного року припадала на дебіторську заборгованість із внутрішніх розрахунків, зокрема у 2006 році вона становила 75,37 %, у 2007, 2008 рр. – на дебіторську заборгованість із внутрішніх розрахунків припадало відповідно 68,35 %, 56,40 %. Дані аналітичного обліку свідчать про зростання дебіторської заборгованості із внутрішніх розрахунків пояснюють збільшенням видачі позик працівникам підприємства. На другому місці знаходиться товарна дебіторська заборгованість, яка у 2007 році має найбільше значення – 27,78 %, а у 2006 – найнижче значення (13,81 %).

За 2006-2008 рр. товарна дебіторська заборгованість мала тенденцію як до збільшення так і до зменшення. У 2007 році значення дебіторської заборгованості максимальне, що обумовлено зменшення доходності діяльності, погіршенням фінансового стану покупців. У 2008 році спостерігається зменшення даного виду заборгованості, однак це є досить позитивною тенденцією, адже при збільшенні виручки у 6 разів, зменшення заборгованості відбувається на 18 відсоткових пункти. Отже, на підприємстві застосовується вдала кредитна політика.

Таблиця 2.18 – Склад і структура дебіторської заборгованості за 2006-2008 рр.

№ з/п	Розрахунки з дебіторами	Рік					
		2006		2007		2008	
		Первісна вартість, тис. грн.	%	Первісна вартість, тис. грн.	%	Первісна вартість, тис. грн.	%
1	Довгострокова дебіторська заборгованість	-	-	-	-	-	-
2	Векселі одержані	-	-	-	-	-	-
3	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	103,4	13,81	229,3	27,78	181,0	18,10
4	Дебіторська заборгованість за розрахунками з: бюджетом	32,7	4,46	25,6	3,10	15,0	1,5
5	за виданими авансами	-	-	-	-	-	-
6	за нарахованими доходами	-	-	-	-	-	-
7	із внутрішніх розрахунків	564,2	75,37	564,2	68,35	564,0	56,40
8	Інша поточна дебіторська заборгованість	48,3	6,36	6,3	0,77	240,0	24,00
	Разом	748,6	100,00	825,4	100,00	1000,0	100,00

Таблиця 2.19 – Аналіз відхилень у складі та структурі дебіторської заборгованості за 2006-2008 рр.

№ з/п	Вид розрахунків	Абсолютне відхилення, тис. грн.			Відносне відхилення, %		
		2007/2006	2008/2007	2008/2006	2007/2006	2008/2007	2008/2006
		1	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	125,9	-48,3	77,6	221,23
2	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	-7,1	-10,6	-17,7	78,29	58,59	48,87
3	Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	-	-0,2	-0,2	100,00	99,96	99,96
4	Інша поточна дебіторська заборгованість	-42,0	233,7	191,7	13,04	3809,52	496,89

Як свідчить економічна література стан дебіторської заборгованості повно характеризують два показники:

- частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів, яка обчислюється за формулою (2.1):

$$Da = (ДЗ/Па) * 100\% \quad (2.1)$$

де Da – частка дебіторської заборгованості в поточних активах;

$ДЗ$ – дебіторська заборгованість;

$Па$ – поточні активи;

- відношення середньої величини дебіторської заборгованості до виручки від реалізації, яке розраховується за формулою:

$$П = СДЗ/В \quad (2.2)$$

де $П$ – питома вага середньої дебіторської заборгованості у виручці від реалізації;

$СДЗ$ – середня величина дебіторської заборгованості;

$В$ – виручка від реалізації.

Середню величину дебіторської заборгованості розраховують за формулою середньої арифметичної, а саме:

$$СДЗ = (ДЗ_{поч.пер.} - ДЗ_{кін.пер.}) / 2 \quad (2.3)$$

де $ДЗ_{поч.пер.}$ – дебіторська заборгованість на початок періоду;

$ДЗ_{кін.пер.}$ – дебіторська заборгованість на кінець періоду.

З розміром середньої дебіторської заборгованості можна ознайомитись на рис.2.7.

За формулами (2.1), (2.2), (2.3) розрахуємо зазначені вище показники і отримані дані оформимо у вигляді таблиці 2.19.

Дані для розрахунку беремо з форми № 1, форми № 2.

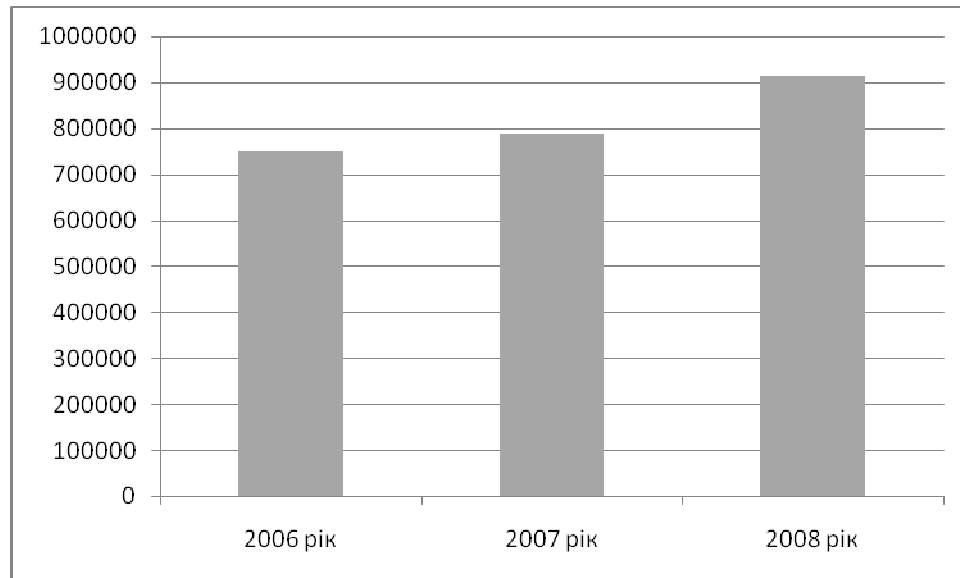

Рисунок 2.7 – Динаміка середньої дебіторської заборгованості на підприємстві за 2006-2008 рр.

Таблиця 2.20 – Характеристика стану дебіторської заборгованості у 2006-2008 рр.

№ з/п	Назва показника	Значення показника, %			Відхилення		
		2006	2007	2008	2007/2006	2008/2007	2008/2006
1	Частка дебіторської заборгованості в поточних активах	53,58	11,68	49,00	-41,90	37,72	-4,58
2	Питома вага середньої дебіторської заборгованості у виручці від реалізації	3,35	6,04	1,12	2,69	-4,92	-2,23

Отже, частка дебіторської заборгованості у загальному обсязі активів підприємства за період 2006-2007 скоротилася на 41,9 %, а за 2007-2008 рр. зросла на 37,72 %. Скорочення частки дебіторської заборгованості у загальній сумі поточних активів характеризує стан дебіторської

заборгованості позитивно. А у 2008 році наявна негативна тенденція. Можна сказати, що призупинився процес перетворення дебіторської заборгованості в грошові кошти.

Таким чином, облік, аналіз і аудит тісно пов'язані між собою, адже без облікових даних неможливе проведення контролю, а в свою чергу аналіз можна проводити вже користуючись правдивою, достовірною інформацією.

Основними джерелами для проведення аудиту є: Наказ про облікову політику, Колективний договір, звітність, регістри синтетичного та аналітичного обліку, первинні документи. Проведення аудиту дебіторської заборгованості включає в себе декілька етапів, а саме підготовчий, проміжний, етап фізичної перевірки, основний і заключний. На підготовчому етапі аудиторю необхідно отримати всю необхідну інформацію для загального знайомства з «Суми-Лада», в тому числі і загальні дані щодо реалізації продукції та дебіторської заборгованості. На етапі фізичної перевірки аудиторю необхідно впевнитись у реальному існуванні залишків дебіторської заборгованості і з'ясувати яким контрагентам вони належать. Основний етап аудиту полягає у здійсненні конкретних аудиторських процедур щодо перевірки дебіторської заборгованості за встановленими критеріями оцінки фінансової звітності. На заключному етапі аудитор складає аудиторський висновок.

А вже після проведення аудиту обліковці вдаються до аналітичної роботи, під час якої детально ознайомлюються зі складом та структурою дебіторської заборгованості, формують висновки щодо досконалості кредитної політики на підприємстві.

Отже, в результаті фінансового стану ЗАТ «Суми-Лада» протягом досліджуваного періоду було встановлено, що підприємство має задовільний майновий стан свідченням чого є те, що темпи оновлення фондів знижуються, наявні позитивні тенденції – показники рентабельності з роками зростають, підвищується рівень ділової активності.

Що стосується організації обліку дебіторської заборгованості, то даний процес має задовільний стан. Тому йому необхідно приділити більше уваги. Нами було виявлено наступні недоліки:

- недосконалість змісту наказу про облікову політику стосовно об'єкту обліку – дебіторської заборгованості;
- процес документування недосконало організований (не розроблені посадові інструкції бухгалтерів, відсутній графік документообігу);
- обрана форма обліку передбачає витрачання багато часу його ведення.

Тому керівництву підприємства необхідно звернути більше уваги вказані недоліки, адже їх усунення буде оптимізувати обліковий процес.

Що стосується синтетичного та аналітичного обліку, то для обліку дебіторської заборгованості призначені наступні субрахунки: 181, 183, 361, 362, 371, 372, 374, 375, 377. Регістрами синтетичного обліку є журнали ордери, а реєстр аналітичного обліку – відомість аналітичного обліку на підприємстві не застосовується, що унеможлиблює процес зіставлення даних аналітичного та синтетичного обліку.

Що стосується аудиту дебіторської заборгованості, то було виявлено наступні недоліки:

- порушення в оформленні первинних касових документів (відсутні певні реквізити);
- недосконалість методики розрахунку резерву сумнівних боргів;
- недосконалість порядку проведення інвентаризації розрахунків.

Стосовно аналізу дебіторської заборгованості було встановлено:

- відбулося збільшення дебіторської заборгованості протягом досліджуваного періоду;
- найбільша питома вага в структурі дебіторської заборгованості припадає на внутрішні розрахунки, що обумовлено зниженням платоспроможності працівників підприємства;
- на підприємстві використовується вдала кредитна політика.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1 Шляхи удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості

У процесі дослідження організації обліку дебіторської заборгованості було виявлено низку недоліків, які викладені у попередньому розділі. Саме тому ми і вирішили даним проблемним питанням приділити увагу, адже від налагодженості організації обліку залежить тривалість облікового процесу та наявність в ньому помилок.

Досліджуючи праці таких науковців як Бутинець Ф.Ф., Гольцова С.М., Сопко В.В., Гуйда Л., Житний П., Коршикова Р., Партин Г.О., в яких вони розглядали питання облікової політики, ми прийшли до висновку, що облікова політика є важливою складовою загального механізму управління на підприємстві, вона визначає ідеологію діяльності підприємства на довгостроковий період, дозволяє вчасно реагувати на зміни, що відбуваються на підприємстві, досягти успіху в конкурентній боротьбі. Саме тому змісту облікової політики слід приділяти велику увагу, щоб досягти максимально позитивного результату діяльності. Нажаль, у ході нашого дослідження в ЗАТ «Суми-Лада», ми знайшли велику кількість порушень в змісті наказу про облікову політику, які зауважили в попередньому розділі.

Ми вважаємо, що правильним рішенням проблеми сформованої облікової політики буде внесення коректив до діючого Наказу про облікову політику, яка буде виправляти помилки, шляхом певних уточнень щодо обліку окремих об'єктів, внесенням нових розділів.

Гуйда Л. у наказі про облікову політику пропонує виділити наступні розділи:

- нормативне регулювання обліку;
- вибір форми ведення бухгалтерського обліку;

- відображення основних особливостей обліку об'єктів.

Отже, враховуючи запропоновану структуру в удосконаленому Наказі про облікову політику ми пропонуємо відредагувати його, а саме в першому і другому його розділі ми пропонуємо не вносити змін, адже саме ці розділи висвітлено в документі підприємства повністю правильно, з поясненням необхідної інформації, виходячи із специфіки діяльності підприємства. А стосовно окремих об'єктів обліку необхідно здійснювати певні корективи. Так як об'єктом нашого дослідження є організація саме обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості, то ми в додатку Б наводимо елементи, які необхідно відобразити стосовно даного об'єкту.

По-перше, на нашу думку, необхідно в наказі розмістити інформацію стосовно порядку оцінки дебіторської заборгованості, адже вона має прямий вплив на ту інформацію, яка буде відображатися в реєстрах обліку, звітності підприємства.

По-друге, необхідно вказати, що на підприємстві розраховується резерв сумнівних боргів, з зазначенням обраного з альтернативних варіантів запропонованих П(С)БО щодо методики його розрахунку, порядку обчислення резерву сумнівних боргів.

На нашу думку, висвітлення даної інформації є необхідним, адже вона має значний вплив на платоспроможність підприємства, а це в свою чергу покращить результати діяльності підприємства.

Наступним кроком нашого вдосконалення є створення на підприємстві графіку документообігу, який би забезпечив своєчасне отримання первинних документів з місць їх виписування. Графік документообігу буде забезпечувати покращення облікової роботи, посилення контрольних функцій бухгалтерського обліку, своєчасне створення бухгалтерської, статистичної, податкової звітності.

Графік документообігу може складатися у вигляді схеми (оперограми) або може мати вигляд переліку робіт по створенню, перевірці, обробці та

зберіганню документів, які виконуються всіма виконавцями облікового процесу з вказанням їх взаємозв'язку і строків виконання робіт [32].

Для наочності порядку оформлення прибуткового касового ордеру графік документообігу можна надати у вигляді оперограми. Розглянемо оформлення оперо грами на прикладі ПКО в «Суми-Лада». Приклад оперо грами наведено в додатку В.

Даний документ на підприємстві застосовується для оформлення операцій по надходженню готівки з банку, від працівників відділу торгівлі, від підзвітних осіб, по поверненню невикористаних коштів.

З даного графіку ми бачимо, що випискою прибуткового касового ордеру займається бухгалтер-фінансист бухгалтера у день приймання грошей, дозвільний напис на ньому також здійснює бухгалтер-фінансист у день приймання грошей, реєстрацію документа також здійснює бухгалтер-фінансист на наступний день після приймання грошей, а виконання документу здійснює бухгалтер-касир у день реєстрації документу.

У бухгалтерській практиці частіше використовується загальний (зведений) графік документообігу. Ми пропонуємо розглянути його створення на прикладі ділянки обліку дебіторської заборгованості, форму даного графіку наведено в додатку Г.

В даному графіку наводиться в першій графі найменування документа, строк та відповідальний за складання, особи, які підписують документ, куди і в який строк подається, відповідальна особа, яка приймає документ для подальшої обробки отриманої інформації.

З використанням вище наведених графіків можна досягти пришвидшення документообігу на підприємстві, адже кожна особа яка безпосередньо приймає участь в його оформленні добре знає, яку роботу і в які строки вона має виконати.

Невід'ємною частиною організації облікового процесу є форма ведення обліку на підприємстві. Саме від її вибору залежить наскільки оперативним буде облік і скільки часу залишиться у обліковців для проведення

аналітичної роботи, яка має сприяти більш ефективному управлінню дебіторською заборгованістю на підприємстві.

Основним недоліком застосовуваної на підприємстві журнально-ордерної форми є те, що вона не пристосована до комп'ютерної обробки даних, деякі реєстри мають складну побудову і різну структуру журналів-ордерів і відомостей.

Саме тому ми пропонуємо використовувати комп'ютерну форму обліку, адже вона дозволяє автоматично вирішувати проблему підготовки облікової інформації, звітності, здійснення контролю і аналізу діяльності підприємства.

Кожна програма бухгалтерського обліку містить певний набір інструментів, необхідних для роботи користувача з програмою. До них належать довідники, що застосовуються для збереження однотипної інформації. Кожна програма містить початково вбудовані сервісні механізми, які використовуються при виконанні будь-яких облікових операцій. В Україні використовують значну кількість програмних продуктів для автоматизації бухгалтерського обліку, найпопулярнішими з яких є «Парус», «1С: Бухгалтерія», «Бэст», «Fin Expert», «Фінанси без проблем», «Lady Fin» тощо.

Провівши аналіз перерахованих вище програм за вартістю, функціональністю, ми прийшли до висновку, що для досліджуваного підприємства найбільш оптимальним варіантом буде програма «1 С: Бухгалтерія».

«1С: Бухгалтерія 7.7» є складовою частиною системи програм «1С: Підприємство 7.7» — її компонентом. Всього існує три основні компоненти:

- «1С: Бухгалтерія 7.7»;
- «1С: Оперативний облік 7.7»;
- «1С: Розрахунки 7.7».

«1С: Бухгалтерія 7.7» — це програма для ведення бухгалтерського обліку, що може застосовуватись на підприємствах різних форм власності та видів діяльності.

У програмі також реалізовані можливості ведення на одному робочому місці бухгалтерського обліку декількох підприємств, ведення обліку паралельно в декількох робочих планах рахунків, багатовимірного та багаторівневого аналітичного обліку, кількісного та валютного обліку.

Таблиця 3.1 - Ознаки програми «1С: Бухгалтерія 7.7» та їх характеристика

№ з/п	Класифікаційна ознака	Характеристика ознак
1	Клас програми	Універсальна бухгалтерська програма (міди-бухгалтерія)
2	Призначення	Для ведення бухгалтерського обліку
3	Група споживачів	Невелика чисельність персоналу бухгалтерії
4	Об'єкт обліку	Малі та середні за розміром підприємства різних галузей діяльності
5	Спосіб реалізації облікових функцій	Перевага надається введенню операцій за шаблонами та за допомогою документів
6	Комплексність виконання функцій	Інтегрована програма зведеного обліку

Програма має однокористувацьку і мережеву версії. Для користувачів програми є декілька режимів роботи, набір яких різний залежно від версії програми.

Всі дії бухгалтера при роботі з програмою здійснюються в робочому вікні. Верхній рядок робочого вікна відведений під заголовок програми із зазначенням режиму запуску.

Для ведення обліку дебіторської заборгованості в системі 1 С: використовуються наступні первинні документи:

- рахунок-фактура;
- видаткова накладна.

Заповнення даних документів здійснюється за допомогою сформованих довідників. На підставі первинного документа формуються бухгалтерські

проведення, які можна переглянути в журналі проведень, або в журналі Рахунки-фактури (Видаткові накладні).

Кожний документ з обліку дебіторської заборгованості можна роздрукувати, попередньо переглянувши, який вигляд буде мати документ на паперовому носії.

Для обліку руху заборгованості застосовуються відповідні рахунки класів 3 і 6. Аналітичний облік взаємозаліку на цих рахунках ведеться за контрагентами (субконто «Контрагенти») у розрізі окремих операцій (субконто «Договори»).

Операція продажу товару починається з введення документа-замовлення, відносно якого будуть розглядатися поточне сальдо взаємозаліку. Таким документом стане «Рахунок-фактура» (Документи/Видатки).

Заповнення рахунку-фактури починається з поля Параметри контрагента. У полі вид ПДВ автоматично проставляється 20 %. Потім необхідно встановити необхідну кількість у полі Кількість, а всі інші поля будуть розраховані автоматично. Отримати друковану форму документа можна натиснення кнопки Документ

Рахунки-фактури проведень не формують і в бухгалтерському обліку не відображуються. Уведені документи зберігаються в журналі «Рахунки-фактури».

Документ видаткова накладна має розвинену функціональність і може вводиться як новий документ, так і на підставі інших документів (рахунок-фактура). Для цього необхідно натиснути кнопку на Ввести на підставі на панелі інструментів. У даному випадку автоматично буде перенесена основна інформація із «шапки» і табличної частини.

При проведенні документа формуються проведення по нарахуванню доходу, списанню собівартості і ПДВ.

Введені документи зберігаються в журналі «Видаткові накладні».

Облік заборгованості покупців можна побачити, використовуючи стандартний звіт «Оборотно-сальдова відомість по рахунку 36». Рух коштів за конкретним замовленням можна побачити у звіті «Аналіз субконто». Дебетовий оборот за рахунком 36 – це дебіторська заборгованість покупців з ПДВ.

В ході нашого дослідження організації праці бухгалтерів на підприємстві, ми прийшли до висновку, що даний процес має великий недолік – недосконалість організаційних регламентів.

Наступним кроком нашого вдосконалення є розробка графіку роботи бухгалтерії. Даний графік може бути як структурним, так і індивідуальним.

Структурний графік розробляється на підставі типового розподілу обов'язків на підприємстві. На підставі структурного графіку складають індивідуальні, які планують діяльність окремих облікових працівників.

В індивідуальному графіку, необхідно вказати перелік робіт певного працівника на ділянці обліку, а також вказати день і час здійснення операції, кому передається виконана робота. Саме визначивши логічну послідовність дій певного обліковця можна оптимізувати його роботу. Проект індивідуального графіку з обліку дебіторської заборгованості наведено в додатку Д.

Також, на нашу думку, необхідно внести корективи до змісту посадової інструкції щодо штатної посади бухгалтера. Як ми знаємо в структурі типової посадової інструкції облікового працівника мають бути зазначені розділи, які наведено на рис.3.1.

На нашу думку, не доцільно виділяти в посадовій інструкції такий розділ як «Оклад та премія», адже ці дані зазначаються в трудовому договорі з певним працівником, а також досить часто керівниками підприємства переглядаються оклади, що потребуватиме внесення змін до посадової інструкції.

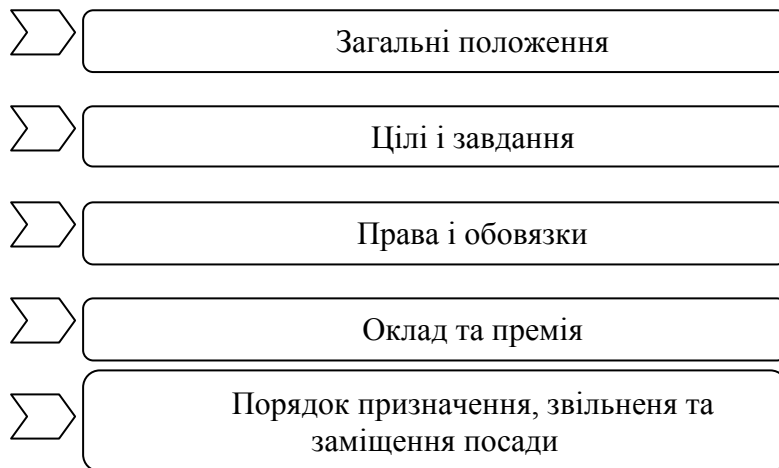

Рисунок 3.1 – Структура типової посадової інструкції

На підприємстві «Суми-Лада» посадові інструкції бухгалтерів мають структуру, яка відображена на рис. 3.2.

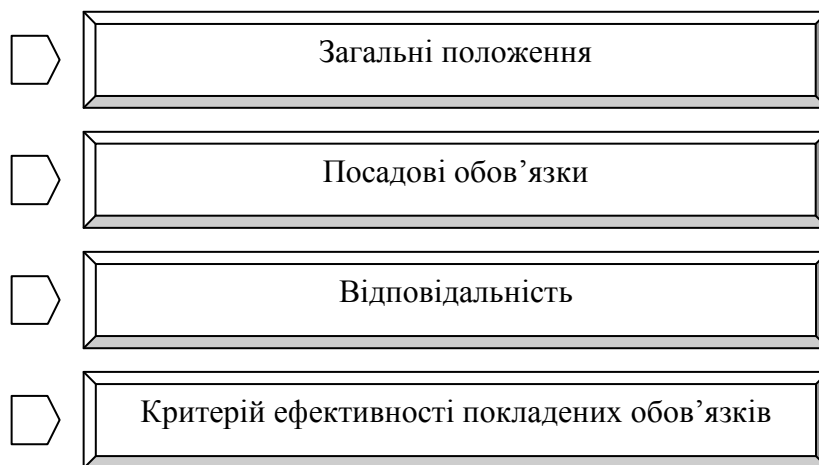

Рисунок 3.2 – Структура посадової інструкції працівників бухгалтерії в «Суми-Лада»»

З наведеної схеми ми бачимо, що відсутні в структурі досить важливі розділи, а саме: «Функції», «Права».

Розділ «Функції», на нашу думку, є досить важливим, адже він відображає сукупність процедур для здійснення тієї або іншої цілі, завдання,

тому до структури посадової інструкції бухгалтера обов'язково необхідно внести даний розділ.

Без такого розділу як «Права» також не можна обійтись, адже він закріплює ті права, якими наділяється бухгалтер для виконання покладених на нього обов'язків.

Також у структурі посадової інструкції бухгалтера нами було помічено недоліки у змісті першого розділу, на нашу думку, до його змісту необхідно внести інформацію, що стосується кваліфікаційних вимог бухгалтера і перелік того, що повинен знати бухгалтер, адже досить часто можуть займати посаду ті особи, які не володіють достатньою кількістю знань, щоб обіймати дану посаду, а також при цьому не відповідають кваліфікаційним вимогам. Наприклад, на посаду бухгалтера прийнята особа, яка закінчила трьохмісячні курси по підготовці бухгалтерів, ознайомившись з програмою 1:С, а на підприємстві облік не автоматизовано, він ведеться вручну керівництву підприємства доведеться в даному випадку витратити значну кількість часу та коштів на перепідготовку даного працівника, а це є значним недоліком.

Враховавши дані недоліки, ми розробили вдосконалену форму Посадової інструкції головного бухгалтера, яку наведено в додатку Е.

Отже, ми переконалися в тому, що організаційним регламентам потрібно приділяти багато уваги, щоб кожен працівник бухгалтерії знав свої права, обов'язки, функції, відповідальність, яка на нього покладена, кваліфікаційні вимоги, яким він повинен відповідати. Це в свою чергу забезпечить бездоганну організацію планування роботи облікового персоналу. На нашу думку, з врахуванням вище перерахованих недоліків, підприємству «Суми-Лада» вдасться більш чітко організувати даний процес.

3.2 Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Згідно до закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підприємства в праві самостійно розробляти систему і форми внутрішньогосподарського обліку, звітності і контролю господарських операцій.

У Положенні про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку вказано, що підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій, для аналітичного обліку призначені регістри аналітичного обліку. Також вказано, що залежно від характеру операцій та технології обробки даних до облікових регістрів можуть бути внесені додаткові реквізити.

Документування господарських операцій може здійснюватися як на бланках типових форм, так і з використанням виготовлених самостійно бланків, за умови наведення обов'язкових реквізитів.

Виходячи із законного підґрунтя, ми вирішили удосконалити відомість аналітичного обліку розрахунків з покупцями і замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи, надані послуги, крім заборгованості забезпеченої вексями – Відомість 3.1, яку наведено в додатку Ж. Цю відомість можна вести за окремими субрахунками, що доцільно на досліджуваному підприємстві ЗАТ «Суми-Лада», де крім продажу здійснюються роботи, надаються послуги. При цьому слід враховувати, що якщо відсутні операції по рахунку в поточному місяці відомість не використовують.

Відомість 3.1. аналітичного обліку можна вести двома способами. Перший спосіб полягає в тому, що для кожного покупця відводять необхідну кількість рядків, яку попередньо визначають виходячи із можливої кількості

документів (товарно-транспортних накладних, накладних, рахунків фактур, платіжних доручень).

Наступний спосіб – позиціювання, тобто для кожного покупця у цій відомості відводять один рядок. Якщо протягом поточного місяця необхідно внести дані декількох документів, їх попередньо групують в листах поясненнях, і до Відомості 3.1 записують підсумок за однорідними документами [71].

У зв'язку з цим розміщення у відомості дещо непослідовне. У графі 1 повинна бути назва покупця, яка наведена у графі 3, бо саме у розрізі їх, а не номерів запису документів групують дебетові та кредитові обороти по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». Отже, необхідно визначити, що записувати у графі 1 «Номер запису» або окремо кожного покупця.

Номер запису операцій доцільно записувати при першому способі ведення Відомості 3.1. Якщо на підприємстві використовується другий спосіб її ведення, нумерація може здійснюватися за сквозним принципом – за загальною кількістю наведених тут рядків. При цьому вона буде означати порядковий номер покупця. У даному випадку у графі 2 «Номер документа» слід вказати порядковий номер листа-пояснення, в якому будуть наведені реквізити первинних документів.

Слід зазначити, що графа 3 «Назва покупця» досить мала для відображення реквізитів, які необхідні в практичній роботі бухгалтера, адже крім назви необхідно мати більш повні дані про них. Тому ми вважаємо, що для цього реєстру необхідно скласти додаткову відомість.

За кожним покупцем і Відомості 3.1 (графи 4 і 5) вказують дебетове сальдо на початок місяця і дату виникнення заборгованості. Однак, на практиці нерідко виникають ситуації, коли за розрахунками з певними покупцями виникає кредиторська заборгованість (у разі одержання передоплати). Облік таких коштів необхідно вести на субрахунку 681

«Розрахунки за авансами виданими», тобто Відомість 3.5 аналітичного обліку розрахунків, у якій є місце для відображення сальдо по кредиту.

Тобто, якщо від покупця надходить попередня передплата, то необхідно використовувати субрахунок 681, інакше по рахунку 36, якщо на кінець місяця товари не будуть відвантажені, отримаємо кредитове сальдо.

На практиці також можуть виникати ситуації, коли виникає кредитове сальдо. При чому це не завжди викликано відображенням попередньої передоплати покупця на субрахунок 681. Це може статися внаслідок того, що покупець помилково перерахував суму більшу, ніж вартість товару. У даному випадку кредитове сальдо слід кредитове сальдо за рахунком 36 записувати в графі 5 Відомості 3.1 червоним кольором зі знаком мінус. Важливо, при цьому, щоб у рядку «Всього по рахунку 36» був правильно підбитий підсумок. Сальдо по синтетичному рахунку буде як дебетовим, так і кредитовим. Кредитове сальдо можна записувати нижче дебетового – на полях відомості напроти графи 5.

Потім у Відомості 3.1 відображають обороти по дебету рахунку 36 (графи 6-11), які переносять з кредиту рахунків 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках», 70 «Дохід від реалізації», 71 «Інший операцій дохід». Слід зазначити, що кількості граф для цього недостатньо, оскільки їх нараховується чотири, а записів може бути по кредиту п'яти рахунків. Крім цього графа «Дата», яку застосовують при першому способі запису операцій, коли для кожного покупця відводять декілька рядків, повинна супроводжуватися графою «Номер документа», оскільки без цього важко контролювати стан розрахунків.

Тому логічно Відомість 3.1 дещо змінити і поряд з графами 6 і 12 «Дата» передбачити додаткові графи «Номер документа», а графу 2 як однойменну прибрати як «зайву», розширивши її введенням граф за кількістю кореспондуючих рахунків як по дебету рахунка 36, так і по кредиту, оскільки тут одночасно можуть бути по рахунку 21, а граф для цього лише вісім.

Після відображення всіх операцій по дебету аналітичних рахунків за розрахунками з покупцями і замовниками у відповідних рядках підраховують загальні суми у графі 11 відомості, які показують загальний дебетовий оборот за кожним аналітичним рахунком, який відкрито до синтетичного рахунку.

У рядку «Всього за рахунком 36» підраховують підсумки граф 7-11. При цьому підсумок в графі «Всього за дебетом» є дебетовим по синтетичному.

Удосконалена форма аналітичної відомості за першим та другим способом наведена в додатку И.

Отже, досить логічним є внесення змін до даного облікового регістру, а головне на законних підставах, адже обліковці повинні максимально використовувати можливості для полегшення облікового процесу, не втрачаючи час на марне заповнення непотрібних моментів при тому обминаючи важливі аспекти. Використання даного документу надасть можливість здійснювати аналітичні процедури, а також сприятиме прискоренню здійснення аналітичних процедур.

Також ми пропонуємо удосконалити методику розрахунку резерву сумнівних боргів, адже у ході аудиту дебіторської заборгованості було виявлено, що ЗАТ «Суми-Лада» використовує прямий метод нарахування резерву сумнівних боргів або як його ще називають метод застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості. Але при проведенні аудиту доцільності обраного методу створення резерву сумнівних боргів з'ясувалася недоцільність використання прямого методу підприємством. Адже величина резерву сумнівних боргів визначається окремо за кожним сумнівним боргом залежно від фінансового стану боржника та оцінки ймовірності погашення боргу повністю або частково. Хоча даний метод є простий у застосуванні, так як не використовує додаткових розрахунків, проте він є зручним у тому випадку коли у підприємства невелика кількість дебіторів, а з огляду, що лісгосп має близько дев'яносто дебіторів, то вданому випадку метод

застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості є дуже трудомістким. Використовуваний підприємством метод не може повно і достовірно відображати стан дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку підприємства і фінансовій звітності.

Тому ми пропонуємо для удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості використовувати ЗАТ «Суми-Лада» розрахунковий метод резерву сумнівних боргів (метод застосування коефіцієнта сумнівності). Він передбачає, по-перше, проведення певних розрахунків, по-друге, – інформаційної бази про стан розрахунків за кілька минулих періодів. До того ж номенклатура дебіторської заборгованості не впливає на можливість використання цього методу, адже створювати резерв сумнівних боргів таким методом можна за будь-якої кількості дебіторів – від 10 до 10 тисяч.

Суть цього методу полягає в тому, що під час його застосування величина резерву сумнівних боргів розраховується шляхом множення суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності, який підприємству необхідно буде розраховувати.

На сьогодні П(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачає використання одного зі способів розрахунку коефіцієнта сумнівності, а саме:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості в сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років [24].

Ми пропонуємо використовувати на ЗАТ «Суми-Лада» другий спосіб, тобто коефіцієнт сумнівності розраховувати на основі класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення. Для використання цього способу розрахунку резерву підприємству насамперед слід провести класифікацію дебіторської заборгованості за строками її непогашення. Період непогашення підприємство може обирати самостійно. Ми

пропонуємо керуватися тими вимогами, що пред'являються до підприємств під час складання фінансової звітності. Так, у розділі «Дебіторська заборгованість» Приміток до річної фінансової звітності пропонується «розшифрувати» суми дебіторської заборгованості зі строком непогашення до 1 місяців, від 1 до 3 місяців, від 3 до 12 місяців. Отже уся дебіторська заборгованість, яка є у підприємства на певну дату буде поділена на такі групи: зі строком непогашення до 3 місяців (група 1), від 3 до 6 (група 2), від 6 до 12 місяців (група 3). За кожною з таких груп підприємство має зробити вибірку за період спостереження, який підприємство обере самостійно. Для цього необхідно зафіксувати сальдо дебіторської заборгованості відповідної групи на певну дату і визначити, яку частину таких заборгованостей згодом було визнано безнадійною. Після цього слід виконувати розрахунок коефіцієнта сумнівності (К) для кожної з груп. Для цього використовують формулу (3.1):

$$K = \sum Bз : \sum Дз \quad (3.1)$$

де $Bз$ – безнадійна дебіторська заборгованість відповідної групи у складі дебіторської заборгованості цієї групи на дату балансу в обраному для спостереження періоді;

$Дз$ – дебіторська заборгованість відповідної групи на дату балансу в обраному для спостереження періоді.

У разі застосування цього способу розрахунку резерву його величина на дату балансу має дорівнювати величині сумнівних боргів на ту саму дату. Тобто проводки в бухгалтерському обліку повинні виконуватися залежно від початкового сальдо рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» або:

- Д-т 944 К-т 38 – на суму резерву, якої бракує;
- Д-т 944 К-т 38 «сторно» - якщо виявиться, що обліковано зайву суму резерву (на суму необхідного зменшення).

Приклад розрахунку коефіцієнта сумнівності наведено в додатку К.

ЗАТ «Суми-Лада» перед тим як впровадити використання даного методу створення резерву сумнівних боргів, необхідно внести відповідні зміни до Наказу про облікову політику підприємства. Зміна в обліковій політиці в цьому разі буде обґрунтована, адже нові положення облікової політики забезпечать достовірне відображення операцій, що стосуються дебіторської заборгованості у фінансовій звітності підприємства.

3.3 Удосконалення розрахунків з підзвітними особами шляхом застосування на підприємстві банківських платіжних карток

Під час проведення аудиту розрахунків з підзвітними особами на ЗАТ «Суми-Лада» були також виявлені певні порушення, а саме порушення оформлення первинних касових документів. У більшості видаткових касових ордерів, за допомогою яких видається готівка з каси працівникам підприємства у підзвіт (на господарські потреби або на відрядження) відсутні паспортні дані особи, що одержує готівкові кошти, відсутні необхідні підписи, а також не зазначено кореспонденцію рахунків. Зазначені порушення призводять до погіршення стану контролю за порядком здійснення касових операцій та можуть спричинювати зловживання на підприємстві.

З метою уникнення цього ми пропонуємо ввести використання БПК на підприємстві, які є різновидом платіжного засобу безготівкової форми оплати розрахунків.

Згідно Закону України «Про платіжні системи» БПК є спеціальним платіжним засобом у вигляді пластикової або іншого виду картки, який використовується для:

- оплати за товари і послуги;
- перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб;
- одержання готівки в касах банків, у торговців і в банкоматах;
- інших розрахункових операцій за договором між банком і клієнтом.

Слід зазначити, що емісію в нашій країні проводять лише банки, які уклали договір із платіжною організацією відповідної платіжної системи і які отримали дозвіл на це. Сама собою БПК є власністю банку, а клієнтові (держателю БПК) її дають просто у користування. Разом із карткою клієнт отримує конверт із персональним ідентифікаційним номером, тобто кодом для ідентифікації держателя БПК під час роботи з нею.

По закінченні строку дії БПК, який зазначено у договорі з банком і на самій картці, її необхідно здати до банку для продовження або заміни на нову. В іншому разі вона автоматично припиняє діяти після закінчення останнього місяця року, зазначеного на її лицьовому боці. У разі розірвання договору про надання використання БПК за заявою власника карткового рахунку кошти, що знаходяться на цьому рахунку, перераховують на інші банківські рахунки цієї особи або видають їй. Клієнт несе відповідальність за договором за виконання грошових зобов'язань з операцій із застосуванням БПК до отримання банком - емітентом заяви клієнта про призупинення операцій за такою карткою і занесення її до стоп - листа, тобто до списку БПК, за яким операції заборонені [29].

Обов'язкові реквізити, які наносять на БПК, дозволяють ідентифікувати платіжну систему і емітента. Крім цього БПК повинна містити дані, що дозволяють визначити її держателя. Для БПК внутрішньодержавних платіжних систем неодмінний атрибут - нанесений шляхом друку або тиснення ідентифікаційний номер емітента. Він входить до ідентифікаційного номера платіжної карти разом із ідентифікатором особового рахунку і контрольною цифрою.

Розглянемо особливості застосування корпоративних банківських карток на ЗАТ «Суми-Лада», в разі їх запровадження.

Для того, щоб користуватися корпоративними банківськими платіжними картками (КБПК), підприємству необхідно відкрити в банку поточний картковий рахунок. Потім банк видає КБПК на ім'я довіреної особи підприємства, при цьому карток може бути декілька. Таким чином,

клієнт банку і власник корпоративного рахунку - підприємство, а держатель КБПК- довірена особа (працівник), уповноважена керівництвом проводити розрахунки від імені підприємства. Після цього згідно з п. 3.10 Положення про емісію БПК підприємство має право:

- проводити безготівкові розрахунки в національній валюті на території України, пов'язані із господарською діяльністю підприємства;
- одержувати готівку для витрат на відрядження в межах України;
- оплачувати експлуатаційні витрати, пов'язані з утриманням і перебуванням повітряних, морських і автотранспортних засобів на території України.

КБПК заборонено використовувати для виплати заробітної плати. Інших виплат соціального характеру та для розрахунків за зовнішньо - економічними договорами. В правилах платіжної системи можуть бути й інші обмеження по застосуванню КБПК.

Після одержання КБПК у банку ми пропонуємо відобразити її на позабалансовому рахунку 08 «Бланки суворої звітності» за фактичною вартістю емісії. Для цього можна відкрити окремий субрахунок, наприклад 08/1 «КБПК». По закінченні строку користування КБПК (при переході в інший обслуговуючий банк, ліквідації підприємства, відмові від використання КБПК у господарській діяльності, закінченні строків її дії та ін.) підприємство поверне картку до банку і відобразить дану операцію за кредитом того самого субрахунку 08/1 «КБПК».

Що стосується місця її зберігання поки чітких вимог не має. Ми рекомендуємо зберігати КБПК у касі, причому бажано в сейфі поряд з іншими цінностями і грошовими коштами. Рух КБПК можна відобразити в реєстрі або у журналі видачі із зазначенням дати, прізвища, ім'я, по батькові підзвітної особи (табл. 3.2).

Даний журнал краще вести відповідальній особі, уповноваженій на це керівником підприємства. Такий реєстр допоможе не тільки

проконтролювати, кому і коли видано КБПК, але і як звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт, дозволить контролювати цільове використання коштів на картрахунку. Підприємство також буде контролювати рух грошових коштів на підставі виписок банку. Їх надають у строки, передбачені договором або на вимогу підприємства, але не рідше одного разу на місяць. А на практиці виписки знадобиться кожного разу при затвердженні авансового звіту як підтвердження списання грошей з картрахунку. Таку виписку можуть дати клієнту в самому банку, надіслати поштою, у вигляді текстового повідомлення на мобільний телефон, через банкомат або іншим способом, закріпленим у договорі між банком - емітентом і держателем КБПК. У нашому випадку все - таки краще мати паперовий варіант виписки, який можна додати до бухгалтерських документів.

Таблиця 3.2 Журнал видачі КДПК

№ з/п	Дата видачі КБПК	ПІБ підзвітної особи	Номер картрахунку/ картки*	Сума на картрахунку, грн.	Підпис отримувача КБПК	Дата повернення КБПК	Сума на картрахунку згідно з випискою	Підпис бухгалтера	Номер і дата авансового звіту
...									
5	10.02.07	Буюн Н.М.	4568975 3427854 2387	2000,0	Буюн Н.М.	11.02.07	400,0	Пруднік Л.В.	№ 5 від 11.02.07
..									

* Цю графу доцільно вести, якщо у підприємства декілька картрахунків

При видачі КБПК підзвітній особі, кошти будуть видані їй під звіт тільки лише після їх списання з картрахунку підприємства. Отже, в момент передачі КБПК заборгованості не виникає. А виходить, і строки подання звіту про використання коштів наданих під звіт працівником, до якого він

зобов'язаний додати підтверджуючі документи починають вважати лише з дня зняття грошей з картрахунку.

Розглянемо на прикладі 3.1 порядок відображення в обліку придбання КБПК та їх використання в господарській діяльності підприємства.

Приклад 3.1: ЗАТ «Суми-Лада» придбало КБПК, оплативши при цьому послуги банку з емісії в сумі 100,00грн. На корпоративний картрахунок було зараховано 2000,00 грн. 12 травня цю КБПК видали головному інженеру Ватажку В.М. для придбання канцтоварів. Покупку він здійснив у той самий день на суму 600,00 грн., і 13 травня склав авансовий звіт, додавши підтверджуючі документи, а також повернув КБПК до бухгалтерії. Плата за обслуговування картрахунку - 60,00 грн. Бухгалтерський облік цих операцій наведено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 Придбання і використання КБПК

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Перераховано кошти на корпоративний рахунок	313	311	2000,00
2	Оплачено банку послуги з емісії КБПК	92	311	100,00
3	Оприбутковано КБПК на підприємство	08/1	-	100,00
4	Видано КБПК підзвітній особі	-	-	*
5	Працівник зняв кошти з КБПК	372	313	600,00
6	Оприбутковано канцтовари	209	372	500,00
7	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	372	100,00
8	Перераховано банку плату за обслуговування корпоративного рахунку**	92	311	60,00
9	Віднесено на фінансовий результат витрати на емісію КБПК, вартість канцтоварів і плату за обслуговування картрахунку	791	92, 93	660,00

* Дану операцію відображають в аналітичному обліку в журналі видачі КБПК

** За умови, що така передбачена договором між підприємством і банком

Таким чином, ЗАТ «Суми-Лада» застосовуючи КБПК, помітно підвищать контроль за порядком здійснення касових операцій, а саме видачі готівки у підзвіт і значно зменшить можливість зловживання. Крім того, використання КБПК заощадить сили і час при проведенні розрахунків, адже відпадає необхідність одержувати готівку в банку для видачі авансу, не

потрібно оформляти прибуткові та видаткові касові ордери – достатньо просто один раз відкрити карттрахунок, перерахувати на нього кошти і видати співробітнику КБПК, відобразивши в журналі видачі КБПК. КБПК також забезпечує підприємству максимальну безпеку коштів: при втраті картки гроші зберігаються - потрібно лише повідомити про це до банку, і операції за карттрахунком призупиняють. Потім підприємство може одержати нову БПК і продовжити розпоряджатися своїми коштами.

3.4 Шляхи удосконалення системи внутрішнього контролю на підприємстві

Зміцнення фінансового стану і платоспроможності підприємства значною мірою залежить від продуктивності роботи системи внутрішнього контролю, яка слідкує за станом розрахунків, динамікою дебіторської та кредиторської заборгованості. Однак на досліджуваному підприємстві даний процес носить досить умовний характер, адже перевіркою облікових даних займаються ті ж особи, що і ведуть обліковий процес.

Саме тому ми пропонуємо усунути дану недосконалість шляхом уведення на підприємстві додаткової посади – ревізора, тим паче, що цього вимагає стаття 73 ЗУ «Про акціонерні товариства». Ми вважаємо, за необхідно зобов'язати ревізора перевіряти дотримання нормативно-правового регулювання дебіторської заборгованості і стану розрахунково-платіжної дисципліни. Його завдання повинні полягати не лише в перевірці нормативно-правового забезпечення під час здійснення розрахунків, але і документального обґрунтування. На нашу думку, особливу увагу слід приділити законності розрахунків, їх доцільності, документальній обґрунтованості і правильності відображення розрахункових операцій у бухгалтерському обліку.

Об'єкти, джерела інформації і методичні прийоми, якими повинен керуватися ревізор наведені в додатку Л.

Об'єктами ревізії виступають використання коштів під час розрахункових операцій та їх облік.

Під час ревізії і контролю розрахункових операцій важливе значення має використання фактографічної інформації, яка є обліковою. Частково ця інформація, її зміст і використання в обліковому процесі наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Фактографічна інформація, яка використовується під час контролю розрахункових операцій

№ з/п	Найменування документа	Зміст	Використання в контрольному процесі
1	Договір поставки	Зобов'язання сторін на поставку товарів та розрахунків за них	Контроль за наявністю договору
2	Платіжне доручення	Сума коштів платежу, його цільове призначення, дата перерахування, дані платника та одержувача	Контроль за достовірністю суми платіжного документа, а також за терміном перерахування та цільовим призначення коштів
3	Виписка банку	Використання коштів і їх залишок на розрахунковому та інших рахунках	Контроль за достовірністю використання коштів на різні платежі, а також залишку коштів
4	Претензійний лист	Лист постачальнику про розбіжності в цінах, що надійшли	Виявлення необґрунтованої претензії
5	Розрахунок претензій	Представлення розрахунку сум розбіжностей	Контроль за достовірністю розрахунків

Джерелами нормативно-законодавчої бази є та інформація, що підтверджує законність тих або інших розрахункових операцій.

Облікова інформація, яка використовується під час контролю і ревізії розрахунків, дає можливість ревізору обґрунтувати дійсність завершення або недостовірність розрахункових операцій.

Інформацією для контролю розрахунків є з покупцями і замовниками виступають записи відповідного облікового регістру за рахунком 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». На підставі операцій, за дебетом даного рахунку перевіряється правильність визначення продажної ціни вартості реалізованої продукції, послуг, яка повинна включати податок на

додану вартість. А за залишками за кредитом даного рахунку перевіряють сплату за виставленими рахунками [63].

Під час ревізії розрахунків з різними дебіторами необхідно використовувати розрахунково-платіжні документи, виписки банку, акти звірки, облікові регістри за рахунком 37. Перевірку виникнення і погашення дебіторської заборгованості необхідно здійснювати за відповідними субрахунками в розрізі аналітичного обліку.

У системі методичних прийомів контролю розрахункових операцій важливе значення має інвентаризація розрахунків. Загальні підсумки інвентаризації розрахунків з дебіторами, кредиторами, постачальниками і покупцями на підприємстві оформляють актом, який наведено в додатку М.

На нашу думку, дана форма недосконала, тому ми пропонуємо вдосконалити її наступним чином: у таблиці форми вказати дату виникнення, строк погашення дебіторської заборгованості, вказати суму, яка підлягає перерахуванню на інші рахунки з наведенням рахунку. Вказані дата виникнення та строк погашення дадуть змогу більш швидко з'ясувати чи є дана заборгованість простроченою. Вказані сума перерахування і наведений субрахунок дозволять більш швидко виправити помилки. Удосконалену форму наведено в додатку Н.

Для складання цього акта ревізором звіряються розрахунки, що були здійснені різними способами. При розрахунках за межами діяльності підприємства ревізор здійснює їх взаємозвіряння, що оформляється актом звіряння розрахунків, який наведено в додатку П.

Щоб уникнути можливих непорозумінь, на нашу думку, доцільно даний акт надсилати рекомендованим листом, щоб акт «потрапив до рук» підприємства адресата, тим самим зобов'язавши його провести звіряння. Для того, щоб процес звірки займав мінімум часу, доцільно до акту додати лист, у якому буде вказано, що якщо підприємство не отримає підписаного акта звіряння протягом 10 днів вважаємо вказану в акті заборгованість погодженою. Такий термін обрано згідно до законодавства.

Взаємозвіряння розрахунків дасть можливість ревизору підтвердити достовірність і реальність заборгованості. На субрахунках повинні залишатися виключно погоджені суми.

Якщо під час інвентаризації дебіторської заборгованості виявлена заборгованість, термін позовної давності якої минув, то до акта додається довідка. Ревизор встановлює осіб винних у пропуску терміну позовної давності дебіторської заборгованості, визначає підстави та обґрунтовує причини пропуску позовної давності.

Розрахунково-аналітичні методичні прийоми контролю розрахунків потребують застосування методів аналізу дебіторської заборгованості.

Документальні методичні прийоми потребують застосування прийомів дослідження суті і змісту розрахункових операцій, їх достовірності, законності та правильності відображення в обліку [11].

Виявлені порушення у відповідному розділі акта ревізії підприємства. До акта повинні бути додані групувальні відомості встановлених порушень, акти інвентаризації.

Паралельно організації дебіторської заборгованості ревизор повинен перевіряти реальність та правильність, достовірність і законність розрахункових операцій. Спочатку ревизор повинен вивчити динаміку зміни і величини залишків заборгованості за визначені місяці, облікових регістрів аналітичного обліку. Значні суми залишків заборгованості, їх стрімке зростання є підставою для проведення суцільної ґрунтовної перевірки за суттю і змістом.

Перевірку заборгованості здійснюють на підставі записів на рахунках аналітичного обліку розрахунків.

Під час перевірки слід приділити увагу простроченій дебіторській заборгованості. Виявлені суми такої заборгованості доцільно узагальнити у відомості, форма якої наведена в таблиці 3.5.

Суми заборгованості, що викликають сумнів у ревизора досліджуються із використанням первинних документів, застосуванням методів взаємного

контролю документів і зустрічної перевірки операцій. Ревізор з'ясовує, які вживалися заходи щодо стягнення і уточнення простроченої, безнадійної, сумнівної дебіторської заборгованості. Усі суми невикористаної заборгованості необхідно згрупувати у відомості, до якої включаються суми дебіторської заборгованості різних організацій, за всіма рахунками.

У акті ревізії дебіторську заборгованість необхідно згрупувати у розрізі таких груп: нормальна поточна заборгованість, прострочена заборгованість, документально не підтверджена, спірна, безнадійна.

Таблиця 3.5 – Відомість встановлених ревізією фактів простроченої дебіторської заборгованості ЗАТ «Суми-Лада» з 1 січня по 31 грудня 2008 року

Назва синтетичного рахунка та субрахунку	Назва дебіторів і кредиторів	Дата виникнення заборгованості	Причини заборгованості	Сума	Причинні заходи щодо урегулювання заборгованості	Висновки ревізора щодо реальності відшкодування
361 «Розрахунки з покупцями і замовникам и»	ДП «Навчальний центр»	01.03.08	Прострочення строку позовної давності	679	Віднесено за рахунок кредиторської заборгованості	Заборгованість нереальна і підлягає віднесенню на винних осіб
374 «Розрахунки за претензіям и»	ТОВ «Вюрт-Україна»	20.07.08	Несвоєчасне оформлення претензій	450	Віднесено за рахунок резервного капіталу	Заборгованість нереальна і підлягає віднесенню на винних осіб

Щодо заборгованості з поточним терміном позовної давності потрібно перевірити, чи направлені листи-нагадування про необхідність погашення боргу. При перевірці заборгованості щодо якої припинене надходження платежів до повного погашення, з'ясовують, чим викликане ненадходження грошей від дебіторів.

При перевірці розрахункових операцій необхідно з'ясувати правильність кореспонденції рахунків і віднесення сум на окремі балансові рахунки щодо обліку розрахунків.

Отже, для налагодження системи внутрішнього контролю доцільно на підприємстві запровадити посаду ревізора, адже він зможе забезпечити постійне спостереження за ефективністю діяльності підприємства, збереженням і ефективністю використання цінностей і коштів, доцільністю та вірогідністю операцій та процесів, а головне дозволить контролювати стан розрахунково-платіжної дисципліни та своєчасно виявляти відхилення від виконання договорів постачання.

На нашу думку, удосконалити організацію обліку дебіторської заборгованості можна переробивши зміст наказу про облікову політику в тому розділі, що стосується такого об'єкту обліку як дебіторська заборгованість. До його змісту необхідно внести інформацію про порядок класифікації дебіторської заборгованості, метод нарахування резерву сумнівних боргів, зазначити порядок розрахунку коефіцієнта сумнівності, порядок списання дебіторської заборгованості. Також значно покращить організацію облікового процесу створення такого додатку до облікової політики як графік документообігу, який розмежує функції кожного учасника, який займається формуванням, обробкою, перевіркою та контролем первинних документів. Це допоможе більш ефективно налагоджувати облік дебіторської заборгованості.

Більш ефективному обліку дебіторської заборгованості буде сприяти створення графіку індивідуальних робіт працівника, що займається веденням обліку дебіторської заборгованості, який закріпить основні процедури обліку. А вже на його основі сформувані посадову інструкцію бухгалтера-фінансиса, яка закріпить його основні права, обов'язки, функції.

Ми вважаємо, що значно полегшить процес формування інформації для звірки дебіторської заборгованості – запровадження удосконаленої форми відомості аналітичного обліку.

Також необхідно для розрахунку резерву сумнівних боргів застосовувати метод класифікації дебіторської заборгованості, так як у підприємства велика кількість дебіторів, а даний метод для цього найбільш пристосований.

Застосування КБПК підвищить контроль за порядком здійснення касових операцій – видачі готівки під звіт і зменшить можливість зловживання.

А запровадження служби внутрішнього контролю дозволить проводити аналіз фінансового стану підприємства, розраховувати фінансово-економічні показники, проводити аналіз руху грошових коштів, дебіторської та кредиторської заборгованості.

ВИСНОВКИ

Дебіторська заборгованість значно впливає на фінансовий стан підприємства, особливо в нинішній час, коли гостро постає проблема неплатежів за отриманні товари, роботи, послуги. Тому облік, аналіз і аудит дебіторської заборгованості є просто необхідними, перш за все, для забезпечення гарантіями користувачів фінансової звітності, щодо достовірності і законності інформації про неї.

У ході ознайомлення з завданнями внутрішнього управління дебіторською заборгованістю ми встановили, що дане поняття має досить давню історію, ще у 8 ст. н.е. трактували дане поняття тотожно сьогоденню. Однак як і в далекі часи так і сьогодні немає в економічній літературі повного визначення «дебіторської заборгованості», тому аналізуючи літературні джерела, ми сформувавши власне, яке, на нашу думку, більш повно розкриває сутність даного поняття: це зобов'язання боржника за передане майно, виконані роботи, надані послуги, проданий товар, сплачені грошові кошти на довгостроковий або короткостроковий період.

Під час порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду обліку дебіторської заборгованості було встановлено, що явних розбіжностей немає. Основною відмінністю є відсутність у міжнародній практиці єдиного стандарту, який би регламентував порядок обліку дебіторської заборгованості. Також відмінна риса була виявлена у порядку визнання, адже в закордонній практиці даний процес більш ускладнений, що пов'язано з наявною у практиці гнучкою системою знижок. Характерна відмінність в порядку оцінки дебіторської заборгованості на дату балансу, а саме в розрахунку чистої вартості реалізації, адже за кордоном з суми поточної дебіторської заборгованості крім суми резерву сумнівних боргів повинні бути вираховані вартість повернутих товарів, надані знижки.

Основною фактором, який впливає на процес управління дебіторською заборгованістю є нормативна база, яка регламентує як облік,

так і аудит. Наші дослідження показали, що законотворці не сприяють тому, щоб допомогти обліковцю найефективніше налагодити обліковий процес, тобто вони жодним чином не стимулюють бухгалтерів, створюючи сприятливі умови. Це стосується і регулювання договірних відносин, а найголовніше і процесу створення резерву сумнівних боргів під дебіторську заборгованість, адже витрати понесені на формування резерву не включаються до валових витрат і керівництво підприємства не хоче жодним чином вилучати з обороти грошові кошти на його формування, адже не вбачає в цьому зиску. Тому законотворцям необхідно звернути на даний аспект увагу при внесенні майбутніх змін до ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств».

Також для того, щоб не виникала проблема з погіршенням платоспроможності підприємства необхідно своєчасно і належним чином організувати контрольні та аналітичні процедури. Адже лише за допомогою аудиту підприємство може отримати рекомендації стосовно ліквідації дебіторської заборгованості. Для цього даний процес повинен бути налагоджений досить добре. А користуючись результатами аудиту проводиться аналіз дебіторської заборгованості з метою покращення корпоративного управління підприємством.

Досліджуючи організацію обліку дебіторської заборгованості на «Суми-Лада», ми прийшли до висновку, що його стан можна назвати задовільним. Причинами цьому послужили: недосконалість змісту Наказу про облікову політику на підприємстві; відсутність додатку до Наказу – графіку документообігу; відсутність графіка індивідуальної роботи бухгалтера-фінансиста; відсутність посадової інструкції; недосконалість форми обліку.

Враховуючи вище наведені недоліки організації обліку досліджуваного підприємства, на нашу думку, доцільно впровадити наступні вдосконалення:

- I. Щодо змісту наказу про облікову політику: визначити порядок визнання дебіторської заборгованості; вказати обраний альтернативний

метод розрахунку резерву сумнівних боргів; фіксувати значення коефіцієнта сумнівності, порядок визначення величини резерву сумнівних боргів.

II. Щодо документообігу:

- пропонується виділити основні етапи системи управління
- документообігом на підприємстві;
- розробити та впровадити зведений графік документообігу, а
- також індивідуальні у вигляді схем та оперограм.

III. Щодо організації праці бухгалтерів:

- пропонується сформувати графік індивідуальної роботи для бухгалтера-фінансиста;
- внести зміни до структури та змісту посадової інструкції: виділити додатково розділи «Функції», «Права», в розділі «Загальні положення» вказати кваліфікаційні вимоги до працівника, те, що він повинен знати.

Отже, враховуючи вище наведені корективи висококваліфікований головний бухгалтер, який володіє глибокими знаннями з методології та техніки бухгалтерського обліку, в області економіки, права, аналізу, аудиту зможе раціонально організувати обліковий процес на підприємстві.

У процесі своєї діяльності бухгалтеру фінансисту слід приділити увагу саме недолікам в обліковому процесі, які були нами виявлені. Насамперед, це стосується впровадження відомості аналітичного обліку дебіторської заборгованості, методики розрахунку резерву сумнівних боргів, документального оформлення видачі коштів під звіт, документування інвентаризації дебіторської заборгованості.

Що стосується методики розрахунку резерву сумнівних боргів, то для досліджуваного підприємства він є найбільш ефективним метод класифікації, адже у підприємства значна кількість дебіторів платоспроможність кожного окремого розрахувати важко, а за даним запропонованим методом розрахунку стосуються узагальнених показників.

Контроль за порядком здійснення касових операцій можна вдосконалити шляхом застосування банківських платіжних карток, що значно зменшить можливість зловживання, адже буде використовуватись непрямий доступ до грошових коштів.

На нашу думку, значно полегшити обліковий процес на підприємстві може впровадження програми 1:С «Підприємство», адже дана програма дозволить більш швидко формувати журнали ордери, відомості аналітичного обліку, лише на підставі сформованих первинних документів.

Ми вважаємо, що необхідно на підприємстві удосконалити систему внутрішнього контролю, адже контрольних процедур поверхового характеру з боку головного бухгалтера підприємства є недостатнім, а за результатами зовнішнього аудиту надається узагальнена інформація по підприємству, а по окремому об'єкту обліку контроль може здійснюватися лише в рамках внутрішньогосподарського. Саме тому ми пропонуємо на підприємстві ввести додаткову посаду ревізора.

На нашу думку значно полегшити контрольні процедури допоможе удосконалення форми акту № інв-17 шляхом уведення у формі додаткового рядка, у якому вказати дату виникнення дебіторської заборгованості, а також введенням додаткового стовпчика до таблиці 1 даної форми «Строк погашення», увести стовпчики, що відобразатимуть інформацію стосовно помилкового віднесення суми дебіторської заборгованості з інших рахунків, що допоможе полегшити контрольні процедури.

Таким чином, запровадження у практичну діяльність запропонованих нами рекомендацій сприятиме подальшому вдосконаленню організації обліку дебіторської заборгованості на ЗАТ «Суми-Лада», а також позитивно вплине на загальний стан підприємства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алпато, Н. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві [Текст] / Н. Алпато // Все про бухгалтерський облік. – 2000. – № 109. – С. 69-73.
2. Белоусов, А. Внутренний аудит: перспективы развития и методика организации на предприятиях Украины [Текст] / А.Белоусов // Бухгалтерский учёт и аудит. – 2001. – № 2. – С. 54-58.
3. Білик, М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств [Текст] / М.Д.Білик // Фінанси України. – 2003. – № 12. – С. 24-37.
4. Білуха, Н.А. Курс аудита [Текст]: Підручник / Н.А Білуха. – 2-ге вид, перероб. – К: Вища школа.: КОО Т-во «Знання», 1999. – 574с. – ISBN 966-365-72-5
5. Бокун, О. Розвиток внутрішнього аудиту в Україні [Текст] / О.Бокун // Вісник НБУ. – 2002. – № 1. – С. 11-14.
6. Боліцька, В.В. Борги підприємств України: проблеми не розв'язуються [Текст] / В.В.Боліцька // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 48-60.
7. Бондарева, О. Экспорт товаров [Текст] / О.Бондарева // Бухгалтерія. – 2009. – № 8. – С. 31-36.
8. Бондарева, О. Резерв сумнівних боргів: зміни чи без змін?! [Текст] / О.Бондарева // Бухгалтерія. – 2007. – № 10. – С. 33-35.
9. Борисов, А.Б. Большой экономический словарь [Текст] / А.В.Борисов. – М.: Книжный мир. – 2001. – 860 с. – ISBN 978-5-8041-0337-9
10. Бурцев, В.В. Организация внутреннего аудита [Текст] / В.В.Бурцев // Финансовый менеджмент. – 2005. – № 6. – С. 99-113.
11. Бутинець, Ф.Ф. Контроль і ревізія [Текст] : підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / Ф.Ф.Бутинець, С.В.Бардаш, Н.М.Малюга, Н.І.Петренко. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 512 с. – ISBN 966-7570-44-4

- 12.Бутинець, Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку [Текст] : навч. посіб. / Ф.Ф.Бутинець, С.М.Лайчук, О.В.Олійник, М.М.Шигун. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 472 с. – ISBN 966-7570-64-9
- 13.Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність [Текст] : навчальний посібник для студентів вузів. / проф. Ф.Ф.Бутинець, доц. Н.М.Малюга – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 480 с. – ISBN 966-7570-14-2
- 14.Бухгалтерський фінансовий облік [Текст] : підручник / ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 608 с. – ISBN 966-7570-63-0
- 15.Вишневський, М. Інвентаризація розрахунків [Текст] / М. Вишневський // Податки та бухгалтерський облік (укр.). – 2005. – №88 – С. 12-13.
- 16.Войналович, О. М. Організація бухгалтерського обліку: загальні основи [Текст] / О. М. Войналович // Податки та бухгалтерський облік. – 2004. – №55. – С. 5-12.
- 17.Гольцова, С.М. Бухгалтерський облік [Текст] : навч. посіб. / С.М.Гольцова, І.Й.Плікус. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 255 с. – ISBN 966-680-231-7.
- 18.Городянська, Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві [Текст] / Л.Городянська. Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 9-17.
- 19.Грабова,Н.М. Теорія бухгалтерського обліку [Текст]: підручник / Н.М.Грабова.– 6-е вид. – К.: А.С.К., 2003.– 266 с.– ISBN 966-53-294-5
- 20.Гриб, Ю. Безнадійна заборгованість [Текст] / Ю.Гриб // Бухгалтерія. – 2006. – № 30. – С.24-27.
- 21.Гриб, Ю. Безнадійна заборгованість [Текст] / Ю.Гриб // Бухгалтерія. – 2006. – № 30. – С. 23-27.
- 22.Губіна, І. Інвентаризація розрахунків [Текст] / І.Губіна // Бухгалтерія. – 2008. – № 39. – С. 43-48.

- 23.Завгородний, В.П. Бухгалтерский учет в Украине с использованием Национальных стандартов [Текст] : учебное пособие / В.П.Завгородний.
24. Зубрицька, І. Резерв сумнівних боргів – як його показати в балансі [Текст] / І.Зубрицька // Дебет-Кредит. – 2002. – № 4. – С. 12-17.
- 25.Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових засобів, документів та розрахунків [Текст] // Баланс. – 1998. – № 6(183). – С.5-14.
- 26.Карпова, В. Туманність вітчизняного підзвіту [Текст] / В.Карпова // Бухгалтерія. – 2008. – № 11. – С. 51-54.
- 27.Кім, Г. Бухгалтерський облік: первинні документи та порядок їх заповнення [Текст] : навч. посіб. / Г.Кім., В.В.Сопко, С.Г.Кім. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 510 с. – ISBN 966-8568-42-7.
- 28.Корецький, С.И. Краткое руководство по бухгалтерии [Текст] / С.И.Корецький. – М. – Сирин, 1925. – 320 с. – ISBN 978-5-89392-257-8
- 29.Корніюк, О. Карткові розрахунки: пріоритети розвитку [Текст] / О.Корніюк // Бухгалтерія. – 2008. – № 14. – С. 69-71.
- 30.Краснокутська, Л. Відрядження по Україні та за кордон [Текст] / Л.Краснокутська. Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 7. – С.17-23.
- 31.Кужельний, М. Теоретичні аспекти бухгалтерського обліку [Текст] / М. Кужельний // Бухгалтерський облік і аудит : Науково-практичний журнал. – 2005. – № 8/9. – С. 45-49.
- 32.Кулаковская, Л.П. Основы аудита [Текст]: учебное пособие для вузов / Л.П.Кулаковская, Ю.В.Пича. – 2-е изд., исправл. и доп. – К.: Каравела, 2004. – 496 с. – ISBN 966-96076-4-7
- 33.Левицька, Н. М. Як ефективно оптимізувати документообіг [Текст] / Н. М. Левицька // Податкове планування. – 2006. – №3. – С. 22-23.

34. Лишиленко, О.В. Бухгалтерський фінансовий облік [Текст] : навч. посіб. / О.В.Лишиленко. – Київ : Вид-во «Центр навчальної літератури», 2003. – 524 с. – ISBN 966-8788-54-7.
35. Матицина, Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю [Текст] / Н.Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 12. – С.12-18.
36. Матицина, Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю [Текст] / Н.Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 12. – С. 34-42.
37. Мних, Є. Економічний аналіз у системі антикризового управління підприємством [Текст] / Є.Мних. Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 33-37.
38. Ніколаєнко, О. Деякі аспекти аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання [Текст] / О.Ніколаєнко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 7. – С. 141-146.
39. Облік типових операцій (облік розрахунків) [Текст] // Податки та бухгалтерський облік. – 2007. – № 96. – С.3-64.
40. Павлюк, І. Проблеми бухгалтерського обліку реалізації товарів [Текст] / І.Павлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 1. – С. 41-54.
41. Петрик, О. Аудит дебіторської заборгованості відповідно до П(С)БО [Текст] / О.Петрик // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 7. – С. 10-19.
42. Положенн (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» [Електронний ресурс] : положення затв. МФУ від 31.03.99 № 87. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
43. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [Електронний ресурс] : положення затв. МФУ від 25.10.99 № 725/4018. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України

44. Положення (стандартом) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» [Електронний ресурс] : положення затв. МФУ від 10.08.00 № 193. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
45. Положення (стандартом) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» [Електронний ресурс] : положення затв. МФУ від 31.03.99 № 87. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
46. Положення (стандартом) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» [Електронний ресурс] : положення затв. МФУ від 31.03.99 № 87. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
47. Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку: нормативи (коментарі) – К. : Фактор, 1996. – С. 162-171.
48. Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [Електронний ресурс] : положення затв. МФУ від 31.03.99 № 87. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
49. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 17.09.08 № 514-VI. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
50. Про аудиторську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 22.04.93 № 3125-XII. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
51. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 16.07.99 № 996-XIV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України

52. Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 26.01.93 № 2939-ХІІ/ – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
53. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] : наказ затв. МФУ від 29.12.2000 №356. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
54. Про затвердження плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції про його застосування [Текст] // Все про бухгалтерський облік, 2005. – № 17. – С. 25-29.
55. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] : наказ затв. МФУ від 24.05.95 №88. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
56. Про затвердження форми посвідчення про відрядження [Електронний ресурс] : наказ ДПА від 28.07.97 № 260. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
57. Про захист прав споживачів [Електронний ресурс] : Закон України від 01.12.05 № 3161- IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
58. Про норми відшкодування витрат на відрядження у межах України та за кордон [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 23.04.99 № 663. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
59. Про оподаткування прибутку підприємств [Електронний ресурс]: Закон України від 28.12.94 № 334/94-ВР. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
60. Про податок на додану вартість [Електронний ресурс] : Закон України від 03.04.97 № 168/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України

61. Про результати суцільної інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 29.04.99 № 750. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Законодавство України
62. Рибченко, Т.С. Методи та процедури аудиту зобов'язань та розрахунків [Текст] / Т.С. Рибченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 4. – С.81-87.
63. Романів, Є.М. Контроль і ревізія [Текст]: навч. посіб / Є.М. Романів, Р.Л. Хомяк, А.С. Мороз, М.В. Корягін. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2002. – 320 с. – ISBN 966-7597-30-X
64. Рубан, Н. Оформлення розрахунково-касових документів [Текст] / Н. Рубан. – 2009. – № 9. – С. 28-31.
65. Рудницький, В.С. Методологія і організація аудиту [Текст] / В.С. Рудницький. – Тернопіль: «Економічна думка», 1998. – 192 с. – ISBN 966-9645-18-2
66. Савчук, В. Внутрішній аудит в системі управління корпоративним підприємством [Текст] / В. Савчук // Економіка України. – 2004. – № 5. – С. 50-56.
67. Самарченко, О. Облік і списання грошової заборгованості [Текст] / О. Самарченко. Бухгалтерія. – 2008. – № 48. – С. 33-38.
68. Соколов, Я.В. Бухгалтерський учёт: от истоков до наших дней [Текст] : учеб. пособ. для вузов / Я.В. Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
69. Ткаченко, Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України [Текст] : підручник для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. – 6-те вид. / Н.М. Ткаченко. – Київ : А.С.К., 2002. – 784 с. – ISBN 966-3455-67-9.

70. Усач, Б.Ф., Душко З.О., Колос М.М. Організація і методика аудиту [Текст] / Б.Ф.Усач, З.О.Душко, М.М.Колос. – К.: Знання, 2006. – 295 с. – ISBN 966-388-45-8
71. Хомин, П. Ведомость аналитического учёта расчёта с покупателями и заказчиком. Необходимость усовершенствования [Текст] / П.Хомин // Бухгалтерский учёт и аудит. – 2002. – № 11. – С. 15-20.
72. Чумакова, І. Аудит ефективності: зарубіжний досвід та українські реалії [Текст] / І.Чумакова. Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 1. – С. 55-61.